

ספר
טעמי השלחן

והוא ביאור מקיף ויסודי על ספר
שלחן ערוך

מכבוד קדושת אדוננו מורנו ורבינו הגדול
הגאון האלהי נזר ישראל ותפארתו קדוש ה' מרנא ורבנא

מוה' שניאור זלמן נב"מ

הנודע בשם
שלחן ערוך הרב

מאת
הרב חיים אליעזר אשכנזי

אורח חיים
סימנים תכט-תלט

הלכות פסח כרך ראשון
הלכות בדיקת חמץ

מכון שני-אור
Machon Shnei-ohr
6310 av. mountain sights
Montreal, Qc h3w 2z3
Canada
Shneiohr@gmail.com | (514) 340-0348

All rights reserved © כל הזכויות שמורות

עיצוב, עימוד והפקה:
חזק הוצאה לאור בע"מ: 972-8-8502771

נדפס בישראל ה'תשע"ז

הפצה בארה"ק:
"חיש – הפצת המעיינות" כפר חב"ד
טל : 03-9600770 פקס: 03-9606761
www.chish.co.il, chish770@gmail.com

הפצה בארה"ב:
SHIRAH
seforim distributors
16th avenue 4116
Brooklyn, NY 11204
T. 718-871-8652
shirah@thejnet.com

פתח דבר

בשבח ובהודיה לה' יתברך, עומדים הננו בשעריו של כך נוסף ממפעלנו: "מכון שני-אור", העוסק בעריכת ביאור מקיף ויסודי לשלחן ערוך כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע (הנודע בשם "שלחן ערוך הרב"), תוך הגשתו בשפה ברורה.

לפני כעשור, יצא לאור הפרק הראשון: "הלכות ליל הסדר" (שני כרכים) על חלק אורח-חיים סימנים תעב-תפו. לאחר-מכן, בשנת תשע"ב, נדפס הפרק השני - על הלכות שבת סימנים רנג-רנד, תחת השם: "טעמי-השלחן", כאשר שם זה נועד להוות שמם של כלל הספרים שיודפסו בעז"ה בעתיד.

(בפתיחה לפרק השני, ביארנו, כי שם זה רומז על יחוד בולט של "שלחן ערוך רבינו" על פני ספרי הלכה רבים, אשר כידוע, כותב "הלכות בטעמיהן").

כעת, ניצבים הננו בפני פרק נוסף: "טעמי השלחן" על תחלת הלכות פסח - סימנים תכט-תלט, אשר בעיקרם, עוסקים בהלכות בדיקת חמץ (לבד מסימנים תכט-תל, שעוסקים בדיני ומנהגי חודש ניסן).

בהקדמות לספרים הקודמים, ביארנו בהרחבה את הצורך במפעלנו, אופיים של הספרים, ודרכי בירור תורת רבינו - בהן צועדים הננו. קחנו משם.

אנו תקווה, כי כך זה כקודמיו, יתקבל באהדה אצל הלומדים בכלל ואצל לומדי שו"ע"ר בפרט. על-ידו יתבררו דברי תורתו של רבינו בבתי המדרש, וישתעשעו בהם הלומדים, ופסקי ההלכה שלו יתוודעו לפוסקים בפרט ולציבור בכלל. ויפוצו מעיינותיו חוצה.

*

במהלך כתיבת ספר זה, הושברנו מרה, בהילקח מעיימנו בפתאומיות, אאמו"ר הרב הגאון ר' מרדכי שמואל אשכנזי ע"ה, רב אב"ד דכפר-חב"ד במשך ארבעים שנה.

פטירתו של אאמו"ר היוותה כמובן אבידה קשה למשפחה, כמו גם לכלל הציבור, ששאב ממנו עצה ותושיה במשך עשרות שנים. אולם, אבל יחיד עשי לך, אלה הלומדים והמעיינים בשוע"ר. זכה אאמו"ר ע"ה להיות הדמות הבולטת ביותר בדור האחרון - של מי שעייין בשוע"ר בכל כוחות נפשו הגדולים. הוא אף לימד את תורתו של רבינו לאחרים, באמצעות ספריו ושיעוריו, והיווה דוגמא וגורם מדרבן לרבים, השואפים ללכת בעקבותיו ובדרכיו, ואנוכי בתוכם.

דומני, כי לא זו בלבד שאאמו"ר בלט בענין זה מקרב אנשי דורו, אלא שהוא היה זה שחידש את התופעה, שת"ח ולמדן כה גדול, יעשה את העיון בשוע"ר למרכז חייו ולימודו. אכן, מצאנו במהלך הדורות, כמה וכמה מגדולי ישראל שעיינו בשוע"ר בחיבה ובהערצה, אך כפי הנראה, היה זה אצלם חלק מועט מכלל עיונם בחלקי התורה.

בהתאם לדברים האמורים, לימודו של אאמו"ר היווה אף חידוש באופן ורמת הלימוד של שוע"ר. זאת, הן בידיעותיו המקיפות של אאמו"ר בתורתו של רבינו (שכידוע, היא נלמדת בעיקר מדיוק ודקדוק בדבריו, ולכן דרושים זמן רב, יגיעה וכישרון, בשביל לעמוד עליהם), והן בהבנתו את דרכי לימודו של רבינו ואת דרכי כתיבתו. הבנה זו התבטאה בכתיבת פירושים וביאורים בדבריו של רבינו, אשר אאמו"ר הרבה לכתוב ולפרסם, והם בלטו בכמותם הרבה ובעיונם העמוק.

אחרון חביב: כרב וכפוסק מרכזי כל-כך, השפיע אאמו"ר השפעה רבה, באופן ישיר ובאופן עקיף, על החדרת וביסוס הפסיקה בדורנו - שתהיה על פי שוע"ר.

מיותר לומר, כי מפעלנו נולד בהשפעת דרכיו ומעשיו של אאמו"ר ע"ה, אותם חוויתי מקרוב במשך שנים רבות. ראיתי במו עיני את היגיעה בשוע"ר, את התשוקה לעמוד על דבריו הק', את השאיפה לפענחם, ואת המטרה לפתחם בפני הלומדים. ממה שראיתי, שואב הנני את הכוחות לעשות את עבודתי. יהי מפעלנו נר לזכרו, והמשך ראוי לעמלו.

בפתח ספרי, אזכיר לברכה את אמי מורתי הרבנית תחי'. יתן לה השי"ת כוח להמשיך בפעולותיה הנכבדות, הן בעניני המשפחה והן בעניני הכלל, מתוך בריאות ושמחה, לאורך ימים ושנים טובות.

אזכיר אף את חותני, הרב בנימין שיחי' יאקאבס, משלוחיו הראשונים של כ"ק אדמו"ר זי"ע למדינת האלאנד והרב הראשי למדינה זו, וחותנתי הרבנית תחי'. סיועם לעניינינו בכלל, ולכתיבת הספרים בפרט, ראוי שיוחק עלי ספרנו. יה"ר מהשי"ת, שימשיכו עוד כהנה וכהנה בכלל פעולותיהם החשובות, בעניני הפרט ובעניני הכלל, מתוך בריאות ושמחה, לאורך ימים ושנים טובות.

ברצוני להביע תודה מיוחדת, לאלה שנדבה לבם לסייע בהוצאות הכספיות הגדולות, שבהן כרוך מפעלנו. יהי רצון שזכותם של רבותינו נשיאינו תעמוד להם בכל המצטרך בגו"ר.

יתן השי"ת ויועיל ספר זה להגברת הלימוד והעיון בתורתו של אדמו"ר הזקן - ובתורתם של רבותינו נשיאינו בכלל, אשר מפיהם אנו חיים ומימיהם אנו שותים, והרי זה בכלל הפצת מעיינות החסידות. ונוכה לראות תיכף ומיד בעיני בשר את אשר הובטחנו ע"י כ"ק אדמו"ר זי"ע, אשר דורנו הוא דור הגאולה, ויתגלה מלך המשיח בב"א.

חיים אליעזר אשכנזי

כג-כד טבת ה'תשע"ז

יום ההילולא של כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע

ויום היאצ"ט של אאמו"ר ע"ה

מאנטרעאל קנדה

תוכן

פתיחה להלכות פסח

הלכות פסח נכתבו ראשונות - ב / המצוות מן התורה המדוברות בהלכות פסח - ג / איסור לא תעשה על אכילת תערובת חמץ בפסח - ו / האיסור מדבר כשאין טעם חמץ בתערובת - ח / איסורי כל יראה וכל ימצא בתערובת זו - יב.

סימנים תכט"ל

הדרשות בהלכות הרגל שלשים יום קודם הרגל - זז / התקנה לדרוש בזמן הבית - יז / שלשים יום לפני כל הרגלים - יט / התקנה היתה בשביל הקרבנות - כא / המחוייב בעליה לרגל ובקרבנות הרגל - כא / הדרשות בהלכות הרגל לאחר החורבן - כג / הדרשות בזמן הזה - כו / תקנת הדרשה בימי הרגלים - כט / נתינת מצות חטים בשביל העניים - לג / מנהג או חיוב - לד / אפילו תלמידי חכמים חייבים - לו / מנהגים בתפלה ואיסור תענית בחודש ניסן - מא / דיני אסרו חג - נד / מנהג להפריש מהקמח שנטחן לפסח - נו / דיני שבת הגדול - נט.

סימן תלא

- א.** חיוב השבתת החמץ מחצות ארבעה עשר סג
איסורי כל יראה וכל ימצא מתחילים בליל חמשה עשר - סד / יש סוברים שאיסורי כל יראה וכל ימצא מתחילים מחצות ארבעה עשר - סז / מחצות ואילך עובר בתשבתו בכל רגע ורגע - סז / מצות תשבתו בקום ועשה - עא / תשבתו היא מצות עשה מחודשת שעובר עליה בכל רגע בתוך זמנה - עג / המקורות שהפסוק ביום הראשון תשבתו מדבר בארבעה עשר - עה.
- ב.** ביטול והפקר אם מועילים לאיסור שהיית חמץ פא
להלכה תשבתו הוא ביעור מן העולם ולא ביטול - פא / ביטול והפקר חמץ לאחר זמן איסורו אינו מועיל - פה / איסורי אכילה והנאה מחמץ בערב פסח מחצות - פה / ביטול מדין הפקר ומועיל קודם זמן איסורו - צ.
- ג.** תקנת בדיקת חמץ מחותה ומעמיה צג
גזירת חכמים שביטול והפקר לא יועילו - צג / תיקנו לחפש אחר החמץ - צד / תיקנו לבער את החמץ - צז / טעם ראשון לתקנה שחששו שלא יבטל בלב שלם - צט / מטעם זה גזרו שביטול והפקר לא יועילו - ק / טעם שני לתקנה שחששו שיבוא לאכול את החמץ - קב.
- ה.** זמן בדיקת חמץ בצאת הכוכבים של ליל ארבעה עשר קז
מן הדין היה ראוי לבדוק בשעה ששית ולבער בתחילת שביעית - קיא / טעמי תקנת הבדיקה בליל ארבעה עשר - קיג / העבירו את הבדיקה מהיום מחשש שכחה - קיז / אור הנר יפה לבדיקה מצאת הכוכבים - קיח / אסור להתחיל בדברים אחרים מחצי שעה קודם צאת הכוכבים - קכא / כשמגיע זמן הבדיקה

מפסיקים מדברים אחרים אפילו כשהתחיל בהיתר - קבו / בודקים בצאת הכוכבים קודם קריאת שמע - קבח / הוכחות שהאיסור ללמוד מתחיל לפני זמן הבדיקה - קבט / הוכחות שבדיקת חמץ בצאת הכוכבים קודמת לקריאת שמע ותפילת ערבית - קלג / בדיקת חמץ בתחילת הלילה היא מצוה עוברת והעובר עליה נקרא עבריין - קלג / מצוה עוברת קודמת למצוה תדירה - קלה / חכמים קבעו זמן להתחלת הבדיקה - קלז / הטעם שבהתחיל בדברים אחרים אפילו בהיתר מפסיק לבדיקת חמץ - קמ / ראיות שמפסיקין לבדיקת חמץ גם מדברי הרשות - קמא / משמעות הפוסקים שמפסיקין אפילו בהתחיל קודם חצי שעה מזמנה - קמג / שיטת הטור בזמן בדיקת חמץ ובדחיית לימוד ודברי הרשות בשבילה - קמח.

ז"י. מצוה עוברת דוחה בדיקת חמץ מיד בצאת הכוכבים..... קנא

יא. לימוד בתוך חצי שעה לזמנה עם שומר..... קנה

סימן תלב

א"ד. נוסח ברכת הבדיקה..... קס

מברך בנוסח על ביעור - קסא / הביטול גם נקרא ביעור - קסב / ברכת הבדיקה פוטר את מצוות הביטול והביעור - קסה / הבדיקה היא תחילת כל מצוות הביעור - קסו / הבדיקה אינה תכלית המצוה - קסח / ברכת שהחיינו על הבדיקה נפטרת בברכה זו בקידוש - קע / נוסח ברכות על המצוה או לעשות את המצוה - קעא.

ה. שבת לברך קודם הבדיקה..... קעג

הדעות אם מברכים בשעת ביעור בשעה חמישית - קעו / מברכים בשעת ביעור בשעה ששית - קפז.

ו"ז. איסור הפסק בין הברכה לבדיקה ובאמצע הבדיקה..... קצא

הליכה מבית לבית באמצע המצוה אינה הפסק - קצג / לכתחילה אין לדבר באמצע הבדיקה - קצד.

ח"ט. בדיקה על ידי בני הבית..... קצח

סדר הבדיקה כשבני הבית בודקים את כל הבית - ר / מצוה שבעל הבית יבדוק בעצמו - רג / סדר הבדיקה כשבני הבית בודקים חלק מהבית - רח / סדר הבדיקה כשבני הבית בודקים בבית נוסף - רז / סדר הבדיקה כשבני הבית בודקים בחדר אחר - רח / אם שייך שבני הבית יברכו בנוסף לבעל הבית - רמ.

י. בדיקה על ידי אשה וקמן..... ריט

יא"ב. מנהגים קודם בדיקת חמץ..... רכג

מנהג להניח פתיתי חמץ קודם הבדיקה - רכג / מנהג ליטול ידיים קודם הבדיקה - רכח.

סימן תלג

- א"ז.** חובת הבדיקה לאור חנר ומקומות הנבדקים לאור החמה.....רכמ
אכסדרה נבדקת לאור החמה - רלא / הדעות אם אכסדרה היא גם בשלש מחיצות - רלא / בדיקה מול פתח וחלון - רלג / בדיקה קודם ליל ארבעה עשר - רלה / בדיקת אכסדרה ביום שלשה עשר - רלו / בדיקת חדרים ביום שלשה עשר אינה מועילה - רמ / בדיקה בליל שלשה עשר מותרת - רמא / בודקים חדר אחד בליל ארבעה עשר - רמב.
- ח"א.** נר הראוי לבדיקה.....רמה
- יב.** חיוב בדיקת חמץ מדין התורה.....רנב
הבדיקה מוציאה מאיסור שהייה - רנד / הוכחות שעוברים על חמץ שאינו ידוע וחייבים מן התורה בבדיקה - רס / מקומות החייבים בבדיקה מן התורה - רעא / הלאוים שעובר עליהם בחמץ שאינו ידוע - רעג / מקומות שאינם חייבים בבדיקה מן התורה - ערה.
- יג"ז.** מקומות החייבים בבדיקה מדרבנן.....רעח
בדיקה אחר פחות מכזית חמץ - רפא.
- יז"כג.** חורי הבית אם צריכים בבדיקה.....רפו
חורים שבכותלי הבית - רצ / חורים שבקרקעית הבית - רצא / אין צריך לפרק את הנסרים שבקרקע הבית - גם בודאי חמץ - רצב / אין חוששים לגרירת החיות - רצד / חור עמוק שבבית - ש / חור ארוך בכותל שבין שני שכנים - שא / חור ארוך בכותל שבין יהודי לגוי - שב / גג שמחוץ לבית ושבתוך הבית - שג / בדיקה בכלים - דש.
- כד"כז.** מבנים שיש שם בעלי חיים אם צריכים בבדיקה.....שה
בספק חמץ אין צריך בבדיקה - שיא / בודאי חמץ צריך בבדיקה - שיב / מהרי"ו מקיל ואין פוסקים כמותו - שיג / כשהכניס חמץ לשם קודם שלשים יום לפסח אין צריך בבדיקה - שיט / חייבו בבדיקת חמץ גם בכמה ספיקות - שיט / ספק אכילת הבעלי חיים הוא קרוב לודאי - שיט / בבדיקה אחר פירוורים קטנים בקרקע הבית - שבג / על אלו ספיקות לא תיקנו בבדיקת חמץ - שבה / הבדיקה ברפת ולול אחר ודאי חמץ - שלב / נתינת חמץ לבעלי חיים לאחר הבדיקה - שלב / שיטות פוסקים בבדיקת רפת ולול - שלז / מקורות לדיני נתינת חמץ לבעלי חיים לאחר הבדיקה - שלט.
- כח"כט.** חצר אינה צריכה בבדיקה.....שמב
אימתי סומכים על גרירת בעלי החיים - שדמ / צריך לילך ולראות בשעת הביעור - שמז / חורים שבכותלי החצר צריכים בבדיקה - שג.
- ל"ד.** דיני חמץ שנפלה עליו מפולת.....שנא
יש עליו גל גובה שלשה טפחים: יש אומרים שהחמץ כמבוער מן התורה - שם / מן התורה יכול להפיל עליו גל לכתחילה - שסב / מדרבנן צריך לבטל את

החמץ - שסו / אין צריך להוציא את החמץ - שסו / יש אומרים שאינו כמבוער מן התורה וחייב לבטלו - שסח / חייב לבטל מן התורה קודם שעה ששית - שסמ / הביטול מספיק גם מדרבנן - שעב / באם לא ביטל צריך להוציא את החמץ ואפילו להוציא ממון עבור זה - שעד / מחלוקת במקרה שביטל ועדיין צריך להוציא - אם צריך להוציא ממון עבור זה - שעה / באלו מקרים יש חשש סכנה בפיקוח של הגלים - שעט / ההלכה כשיטה שהביטול הוא מן התורה - שפ / בגל גדול - החמץ כמבוער ואין צריך לבטלו - שפא / יש עליו גל שאינו גבוה שלשה טפחים: חייב להוציא את החמץ - שפד / כשיש ספק חמץ תחת הגל אין צריך לבדוק אחריו - שפו / היינו שבביעור דרבנן הקילו מפני הטירחה - שפח / וכן הקילו מפני הסכנה - שפט / כשלא ביטל אם חייב להוציא את החמץ - שצ / חמץ שנפלה עליו מפולת מותר לאחר הפסח - שצה.

- לה. פרטי הבריקה באוצרות של חביות.....תא
- לולז. בדיקה בבתי כנסיות ובתי מדרשות.....תג
- לחמא. כיבוד ואחר כך בדיקה.....תז
- בדיקה תחת המיטות - תמ.
- מבמג. בדיקה בבגדים.....תיב

סימן תלד

- אה. שמירת החמץ משעת הבריקה.....תיג
- שמירת החמץ שמצא בבדיקה ויבערו ביום - תמו / צריך לשמור כדי שלא יחסר מהחמץ - תיח / כשנחסר מהחמץ מתחייב בדיקה - תיט / חייבו לשמור מחשש שיבטל חובת הבריקה - תכא / שמירת החמץ שמשירר לאכילה - תכד / באם נחסר מהחמץ באמצע הבריקה צריך לחזור ולבדוק - תכה / חששו כאן שיראה בעיניו שנטלו מהחמץ באמצע הבריקה - תכו / כששמר את החמץ כראוי ונחסר ממנו אין צריך לבדוק - תכח / כשאינו יודע אם נחסר מהחמץ לעולם אין צריך לבדוק - תכח / במקרה שאין לדבר סוף לא תיקנו בדיקה - תכח.
- וי. ביטול חמץ בלילה לאחר הבריקה.....תלג
- טעם תקנת הביטול - תלו / בענין ביעור פירורין - תלו / ביטול בלב וביטול בפה - תמו / נוסח ביטול הלילה - תנא / בביטול החמץ כעפר הוא מפקירו - ביאור הענין - תנא / מהות הבעלות שיש על חמץ בזמן איסורו - תנא / ביטול בלשון ארמי ובשאר לשונות - תנמ / כדיעבד יוצא בביטול בלב בלבד - תס / כשאינו יודע כוונת הביטול שמוציא בפיו אינו יוצא - תסא / נוסח הביטול: מזכיר חמץ ושאר - תסב / נוסח ביטול הלילה למעשה - תסב / החמץ שמשאיר לאכילה אינו מבוטל - תסג.

- יאי. ביטול חמץ ביום בשעת הביעור.....תסה
- טעם מנהג הביטול - תסו / ביטול בשעת ביעור - תסח / ביטול וביעור קודם שעה ששית - תסמ / נוסח ביטול היום - תע / נוסח ביטול היום למעשה -

תעא / שלא לבטל את ביטול הלילה - **תעא** / ביעור קודם הביטול ביום - **תעד** / מקיים מצות הביעור בכל אופן של ביעור אבל לא בביטול - **תעד** / מבער את כל החמץ קודם הביטול - **תעה** / טוב לקיים מצוה דאורייתא של ביעור - **תעז** / מקיים מצות ביעור קודם זמן איסורו - **תעז**.

ט-טז. ביטול חמץ עבור אחרים **תעט**
אפוטרופוס מבער את החמץ של היתומים - **תפא**.

סימן תלה

א. בדיקת חמץ ביום ארבעה עשר **תפג**

ב-ג. בדיקת חמץ בפסח **תפד**
אין דוחים את הבדיקה - **תפה** / מברכים על הבדיקה - **תפו** / אין מבערים ביום טוב - **תפח** / בשבת שבתוך הפסח אין בודקים - **תפט**.

ד. בדיקת חמץ לאחר פסח **תצ**
דיני ביעור חמץ זה - **תצא** / הבדיקה וביעור מפני האיסור אכילה - **תצב** / אין מברכים על בדיקה זו - **תצד** / איסור שהייה בחמץ זה - **תצה** / טעם הברכה על בדיקה בתוך הפסח - **תצז** / חכמים תיקנו שביטול אינו מועיל ועובר על חמץ שלא ביערו - **תצט** / ביעור המוציא מאיסור שהייה הוא גדר מצוה ומברכים עליו - **תקב**.

אם יש ירושה בחמץ **תקג**
שיטת הרא"ש בירושה של איסור - **תקז** / ירושה באיסור - **תקט** / ירושה באיסורי הנאה - **תקי** / הנאת גוי מעבודה זרה - **תקיג** / לחמץ בפסח יש צד ממון ואינו הפקר גמור - **תקיו** / ירושה בחמץ - **תקכז** / שם בעלים על החמץ אבל אין להם זכות להוציאו מרשותם - **תקכז** / בענין ירושה בעבודה זרה ושאר איסורי הנאה - **תקלה** / עבודה זרה של ישראל שיצאה מרשותו אם יש לה ביטול - **תקלו** / עוד בענין בעלות, הפקר ויאוש באיסורי הנאה - **תקמ**.

סימן תלו

א. יוצא מביתו תוך שלשים יום לפסח חייב לבדוק **תקנח**
חייב אפילו שיבדוק בבית אחר כשיגיע הפסח - **תקסא** / מבטל חמץ מיד אחר הבדיקה - **תקסז** / אינו מברך על הבדיקה - **תקעא** / סוגר את הבית הבדוק - **תקעא**.

ב-ד. כשמניח אחר בביתו השני בודק ומבטל בהגיע הזמן **תקעד**
צריך לצוות לשני שיבדוק ויבטל - **תקעז** / השני בודק ומבטל גם כשלא ציוו לו - **תקפד**.

- ה.ו. יוצא מביתו קודם שלשים יום לפסח אין צריך לבדוק..... תקפו**
 שתי דעות בדין חדרים שיש שם חמץ ודאי - תקצא / יש אומרים שמצות תשביתו חלה מן התורה כשיוצא מביתו - תקצג / יש אומרים שהיוצא מביתו אינו עובר על חמץ שבביתו - תר / חובת הביעור ביוצא מביתו תוך שלשים יום לשיטה זו - תרד / ההלכה בדין חדרים אלו - תרה.
- ז. יצא מביתו תוך שלשים יום ולא ברק כדינו..... תריג**
- ח. יוצא מביתו ודעתו לחזור בפסח צריך לבדוק..... תרמז**
- ט. י. יוצא מביתו ודעתו לחזור קודם פסח אם צריך לבדוק..... תרימ**
 יוצא לדרך לעיר אחרת - תרכ / יצא מביתו ולא בדק בהיתר ואחר כך נמלך לחזור תוך הפסח - תרכא / מפרש ויוצא בשיירא ודעתו לחזור קודם פסח - תרכב.
- יא. מבטל במקום שנמצא בלא ברכה..... תרכז**
- יב. עושה חדרו אוצר קודם פסח אם צריך לבדוק..... תרכט**
 דעתו לפנותו בתוך הפסח חייב לבדוק - תרלג / דעתו לפנותו קודם פסח אם חייב לבדוק - תרלז / דעתו לפנותו לאחר פסח אם חייב לבדוק - תרלח / עושה אוצר בחדר החייב בדיקה מן התורה - תרלט / עשה אוצר תוך שלשים יום ללא בדיקה - תרמג / עשה אוצר עם חטים מחומצות - תרמד / החטים אסורים לאחר פסח - תרמה / ספק חטים מחומצות באוצר דינם לאחר פסח - תרמט.
- כ. יוצא מבית הגוי קודם פסח אם חייב לבדוק..... תרנג**
 יוצא ידי חובה בבדיקה וביעור בבית אחר - תרנו / מתייאש ומפקיר את החמץ שבבית הגוי - תרנח / אין בחמץ זה חובת ביעור דרבנן מפני שהוא הפקר גדול - תרנז / החמץ הוא הפקר מאליו - תרסא / כאשר לא יקיים מצות בדיקה וביעור בבית אחר: יש אומרים שצריך לבדוק ולבער בבית הגוי - תרסד / חכמים תיקנו לקיים מצות תשביתו - תרסה / יש אומרים שאין צריך - תרסו / כאשר לא ייכנס הגוי לביתו קודם פסח צריך ביעור - תרסט / כאשר ייכנס הגוי לביתו לאחר זמן איסורו צריך ביעור - תרסט / אפילו כאשר הישראל יקיים מצות ביעור בבית אחר - תערב / דין יוצא מביתו לבית אחר באותה עיר - תרעו.
- כג. לעיין במעשיו שלשים יום קודם פסח..... תרפ**

סימן תלז

- א. השכיר בית ולא מסר את המפתח עד תחילת ארבעה עשר חייב לבדוק... תרפא**
 מדובר כשעשה השוכר קנין בבית - תרפב / טעם חובת המשכיר לבדוק - תרפז / השוכר זכה בחמץ וחייב לבטלו - תרצ.

- ב"ד.** השכיר בית ומסר מפתח לשובר קודם ארבעה עשר השובר בודק תרצד
הפקיד השובר את המפתח אצל המשכיר - תרצה / גם המשכיר מבטל את
החמץ - תרחצ / כשהשובר עשה קנין רק בארבעה עשר - תשא / מכר ביתו
ולא מסר מפתח - תשב.
- ה"ו.** שוכר בית בארבעה עשר אם יכול לסמוך שהבית בדוק..... תשד
- ז.** השכיר בית בחזקת בדוק ונמצא שלא בדק..... תשי

סימן תלח

- א"ה.** עכבר נכנס לבית בדוק וכבר בפיו תשמו
צריך לבדוק עד שימצא את הככר - תשיח / אם בודק את כל החדרים - תשב
/ תינוק הכניס ככר - תשכז.
- ו"ט.** עכבר נכנס לבית בדוק וכבר בפיו ועכבר יצא וכבר בפיו תשל
- י.** ככר בפי נחש..... תשלה
- יא"ב.** חמץ על הקורה וחמץ בתוך בור..... תשלו
להטמין לכתחילה בתוך בור - תשלט.

סימן תלט

- א"ד.** עכבר הכניס ספק חמץ ספק מצה לבית בדוק..... תשמא
נטל ספק ממיעוט חמץ קבוע - תשמג / מחלוקת אם מקילים בשתי ספיקות -
תשדמ / נגרעה חזקת הבדיקה - תשמו / נטל ספק ממיעוט חמץ שאינו במקום
קביעתו - תשנו / נטל חמץ ואחר כך נולד בו ספק - תשנו / ספק נכנס חמץ
לבית בדוק - אימתי מעמידים על החזקה - תשנח.
- ה.** עכבר הכניס חמץ לאחד משני בתים..... תשסג
בדאורייתא דנים על שניהם בפסק אחד - תשסד / ספק נכנס עכבר עם חמץ
לבית - תשעג.
- ו.** עכבר הכניס חמץ לבית ובדק אחריו..... תשעד
- ז"ט.** השאיר ככרות חמץ בבית ומסתפק אם מצא אלו או אחרים תשעט
הניח עשרה ככרות ומצא תשעה - תשפ / הניח תשעה ככרות ומצא עשרה -
תשפג / הניח ככרות בזוית זו ומצא בזוית אחרת - תשפד.

הלכות פסח

יש בכללן שמונה מצות, שלש מצות עשה וחמש מצות לא תעשה. וזהו פרטן:

פתיחה
להלכות פסח

א. שלא לאכול חמץ ביום י"ד מחצות היום ולמעלה.

ב. לבער חמץ מן העולם מחצות היום ולמעלה.

ג. שלא יראה חמץ כל שבעה.

ד. שלא ימצא חמץ כל שבעה.

ה. שלא לאכול חמץ כל שבעה.

ו. שלא לאכול כל שבעה תערובת חמץ שיש בו כזית בכדי אכילת פרס מהתערובת, אע"פ שבאכילת התערובת אין מועמים כלל טעם החמץ שבתוכו, *ואין נותנים בתוכו את החמץ אלא לקיומא בעלמא. כגון כותח (פירוש נסיוני דחלבא) הבבלי שמפרדין בתוכו פירורי לחם חמץ להחמיצו, שאין בכותח טעם הלחם אלא חמיצות הלחם החמץ את הכותח, שכיוצא בזה בשאר איסורין אין כאן איסור מן התורה. אבל בחמץ בפסח החמירה תורה ואמרה כל מחמצת לא תאכלו אפילו תערובתו.

ז. לאכל כרת אינו חייב אלא אם כן יש בתערובתו טעם חמץ, כמו בשאר איסורים, וכמ"ש בס' תמ"ב וביו"ד סי' צ"ה.

ח. לאכול מצה כליל ט"ו בניסן.

ט. לספר ביציאת מצרים באותו הלילה:

א. טור ופר"ח סי' תמ"ב. ב. פר"ח שם.

הלכות פסח נכתבו ראשונות

ובשיחת ש"פ במדבר ה'תשמ"ה (סכ"ו) מבאר את החביבות שהיתה לאדה"ז ביחס לספרי הרמב"ם, ומפרש שלכן אדה"ז שחיבר את הלכות פסח בראשונה (כמבואר בהקדמת הרבנים הנ"ל), הוא בחר לפתוח את ספרו בדרכו ובדוגמת לשונו של הרמב"ם, וכתב את ההקדמה להל' פסח, אפי' שבשאר חלקי שו"ע"ר לא כתב הקדמה כיו"ב. (בהל' ציצית, שגם כתבם בראשונה - אין חידוש בפתיחה כזו (כלומר, שאינה מלמדת דבר חדש), כיון שיש בהם מצוה אחת בלבד, משא"כ בהל' פסח שיש בהן ח' מצות וכמה פרטים בדבר כו', ולכן בחר אדה"ז לפתוח בדרכו זו של הרמב"ם - בהל' פסח דוקא). ואמנם יש שינויים בין לשון אדה"ז ללשון הרמב"ם, הן שינוי בלשון, כמו "חמץ" במקום "שאור" (מצוה ב'), והן הוספת פרטים, כמו בנוגע לתערובת חמץ (מצוה ו'), ועוד שינויים, אבל בכללות - אדה"ז כתב את ההקדמה בדרכו של הרמב"ם, ע"כ.

ויש להוסיף, שיש בפתיחה זו גם כמה הכרעות של הרמב"ם (ואינם דעת הכל), והם: איסור אכילת חמץ מחצות ע"פ הוא מן התורה. הלאוים דב"י וב"י מתחילים מהלילה ואינם בערב פסח. איסור אכילת תערובת חמץ בפסח נמנה ללאו לעצמו וישנו באכל כזית בכדי אכילת פרס (דוקא). ויבוארו בהמשך.

הלכות פסח: בהקדמת הרבנים בני המחבר לשו"ע"ר מובא: "והיתה התחלתו [של חיבור שו"ע"ר] בהיותו יושב בשבת תחכמוני במקום תחנונות של הרב הקדוש הנ"ל [המגיד ממעזריטש נ"ע], שם הואיל באר את התורה בהלכות ציצית והלכות פסח¹, ושניהם נגמרו שמה עד בואם שמה" של האחים הגאונים הקדושים רבי שמעלקא ורבי פנחס נ"ע, ויהיה לנגד עיניהם כתבי אאמו"ר בשני ההלכות הנ"ל, וקלסוהו ושבחוהו עד למאד מאד" כו'.

וכן נדפסו הלכות פסח ראשונות מכל חלקי שו"ע"ר, בשקלאוו שנת תקע"ד (לאחר הסתלקות אדה"ז).

העיר בכל זה כ"ק אדמו"ר זי"ע בתחלת פירוש ההגדה שלו. ומוסיף: "הלכות תלמוד תורה (וסדר ברכת הנהנין) - נדפסו ע"י אדמו"ר הזקן [היינו בחייו], אבל כענין בפני עצמו [כלומר כספר לעצמו על נושא מסוים] ולא כחלק מהשו"ע".

הלכות פסח יש בכללן כו': הפתיחה להלכות פסח המובאת כאן, היא, על יסוד הרמב"ם בפתיחה להלכות חמץ ומצה, אבל עם שינויים והוספות (יפורטו בהמשך).

(1) ראה להלן עמ' עג"עד והע' 22 אות ו, על הבנת רבינו בריש הל' פסח בגדר מצות תשביתו, והיא דומה לגדר מצות ציצית, עי"ש.

החמץ". ועוד ממשיך שם בה"ב, שהשבתה זו מתקיימת ע"י ביטול החמץ, והנה ברש"י ד ע"ב מבאר, שהמקור שמצות תשביתו ענינה ביטול הוא, מפני שנאמר "תשביתו" ולא כתב תבערו, ומובנת יותר הדגשת הרמב"ם שהמצוה היא "להשבית" כיון שבכך מרומז ביטול².

אמנם רבינו פוסק בסי' תלא רס"ב ובכ"מ כסוכרים, שמצות תשביתו מתקיימת בביעור מן העולם דוקא (ראה להלן עמ' פב-פג), ואלו דבריו כאן. וכותב "לבער חמץ", שהוא שם כללי בלשון בני אדם לאסור בפסח (אבל בדקדוק, שם זה אינו כולל שאור, ראה סי' תלד ס"ט). ובסהמ"צ לרמב"ם מ"ע: "והמצוה הקנו היא שצונו לבער חמץ מבתינו כו' וזו היא מצות השבתת שאור". וכ"כ גם הרמב"ם לשון "חמץ" בלאוים הבאים.

לבער חמץ מן העולם מחצות היום ולמעלה: בפתיחת הרמב"ם (במהד' פרנקל): "להשבית שאור מארבעה עשר", והנה שיטתו ברפ"ב שמצות תשביתו מתקיימת ע"י ביטול קודם חצות (שלאחר חצות א"א לבטל גמ' ו סוע"ב), ולכן לא כתב כאן שמבער מחצות י"ד. אלא שיש לעיין בלשונו "מארבעה עשר", ומשמע שיש קיום מצוה זו גם לאחר חצות י"ד וכן בפסח, והיינו ע"י ביעור מן העולם³, ואכ"מ.

המצוות מן התורה המדוברות בהלכות פסח הלכות פסח יש בכללן שמונה מצות כו'. וזהו פרטן: מנין ופירוט המצוות בפתיחת הרמב"ם להל' חו"מ הוא, לפי הנכתב בסהמ"צ שלו מ"ע קנו-קנח ומל"ת קצז-רא. אבל סדר המצוות שכתב הרמב"ם כאן, הוא שונה בכמה פרטים מבסהמ"צ, והכס"מ מבאר (עמ' רעט) את טעם הסדר כאן. וכן רבינו משנה קצת מסדר הרמב"ם כאן. ויבואר בהמשך.

א. שלא לאכול חמץ ביום י"ד מחצות היום ולמעלה: שנאמר "לא תאכל עליו חמץ" (ראה טז, ג) והיינו על קרבן הפסח ומשעת שחיטה, רמב"ם פ"א ה"ח, כדעת רבי יהודה בסוגיא כח סוע"א ואילך. ראה בהרחבה בסי' תלא ס"ב (עמ' פז ואילך). [ומשמעות רבינו שם שגם הנאת חמץ בזמן זה היא בכלל הלאו, אבל כאן לא הזכיר זאת].

ב. לבער חמץ כו' [ביום י"ד] מחצות היום ולמעלה: שנאמר "אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתיכם" וגו' (בא יב, טו), גמ' ד ע"ב ואילך. ראה בהרחבה בסי' תלא ס"א.

לבער חמץ מן העולם: בפתיחת הרמב"ם: "להשבית שאור מארבעה עשר", היינו ע"פ לשון הכתוב: "תשביתו שאר". ועד"ז כתב ברפ"ב: "מצות עשה מן התורה להשבית

(3) וכמ"ש הרמב"ם בסהמ"צ מ"ע: "והמצוה הקנו היא שצונו לבער חמץ מבתינו

(2) אמנם ראה להלן עמ' קסג, שצ"ע אם הרמב"ם סובר את דיוק רש"י זה.

שג' (או ד') הפסוקים הנ"ל הם ב' לאוים (להעיר שהסמ"ק סי' לד-לו מנאם לג' לאוים), וכן שעובר בשהיית חמץ או שאור (בכ"א מהם) על ב' לאוים אלו. וכן הרמב"ם עצמו מדבר בזה בסהמ"צ מל"ת ר-רא.

וראה להלן (עמ' רסח בהערה), שב"י וב"י נחשבים ב' לאוין על ענין אחד (ולוקה עליהם מלקות א' בלבד). ועוד ראה להלן (עמ' ערה וש"נ), שרבינו פוסק כסוברים שעל חמץ שאינו רואהו עובר בלא ימצא בלבד.

והנה הרמב"ם ורבינו מונים את הלאו דלא יראה ואח"כ את הלאו דלא ימצא (כלשון הגמ' וכו' בכ"מ: "בל יראה ובל ימצא"). ויש לעיין בטעם סדר זה, שהרי בתורה לא ימצא קודם ללא יראה וכ"ה הסדר בגמ' ה' רע"ב בפ' הפסוקים, ועוד שאנו פוסקים כנ"ל שלא ימצא הוא כולל יותר מלא יראה וא"כ היה מתאים לכאור' להביאו קודם.

אכן רבינו פוסק כסוברים שמצות תשבתו מתקיימת בביעור מן העולם דוקא (כנ"ל בקטע הקודם), ועפ"ז נפסק שהמצוה נאמרה (בעיקר) מחצות היום ולמעלה (ראה להלן עמ' פג-פד וש"נ, וכן כל הפסח סי' תלה ס"ד, סי' תמו ס"ה) ולא מקודם. ואלו דבריו כאן.

ג. שלא יראה חמץ כל שבעה: שנאמר "מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבולך" (בא יג, ז), וכן "ולא יראה לך שאר בכל גבולך שבעת ימים" (ראה טז, ד). ד. שלא ימצא חמץ כל שבעה: שנאמר "שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם" וגו' (בא יב, יט). וראה בסוגי' ה' ע"ב ובכ"מ.

וברמב"ם פ"א ה"ב: "והמניח חמץ ברשותו בפסח כו' עובר בשני לאוין, שנאמר לא יראה לך שאור בכל גבולך", ונאמר שאור לא ימצא בבתיכם, ואיסור חמץ ואיסור השאור שבו מחמציין אחד הוא", והמפרשים מבארים את הטעם

לחובת תשבתו בתוך הפסח].

לאידך ראה רמב"ם מהדו' פרנקל בפתיחה להל' חו"מ (עמ' רפ) עה"ג, שיש ג' ברמב"ם: "להשבות שאור ביום ארבעה עשר" ויתכן שאינו כולל פסח, ובהגהות בני בנימין (עמ' תקצו). וכ"ה לשון הרמב"ם בסהמ"צ הנ"ל: "שעונו לבער חמץ מביתו ביום ארבעה עשר מניסין".

(4) אבל בהקדמה לספר היד (עמ' טז) מל"ת ר כתב את הפסוק הראשון: "שנאמר לא יראה לך חמץ". ואילו בסהמ"צ מל"ת ר הביא את כל הפסוק דפרשת בא הכולל חמץ ושאור.

ביום ארבעה עשר מניסין, וזו היא מצות השבתת שאור, והוא אמרו יתעלה 'אך ביום הראשון תשבתו שאור מבתיכם', ויקראהו החכמים גם כן מצות ביעור ר"ל ביעור חמץ וברמב"ם פ"ג הי"א (ע"פ המשנה כא ע"א והסוגי' כח ע"א) לענין אח"ז איסורו: "כיצד ביעור חמץ שורפו או פורר וזורה לרוח או זורקו לים". וכן המ"א סי' תמד סקי"א לומד ברמב"ם שיש חובת תשבתו גם בע"פ לאח"ז איסורו, ובשו"ת נודע ביהודה או"ח מהדו' ת"רס"י ס נוקט בדעת הרמב"ם שיש חובת תשבתו גם בתוך הפסח. [וראה להלן עמ' תצו-תצח הע' 18, ציונים]

מצות הביעור (וראה כס"מ עמ' רעט בטעם הרמב"ם לכל זה)⁵. אבל רבינו שינה את הסדר של האיסורים בפסח⁶, אולי מפני שמאריך בלאו של אכילת תערובת חמץ (להלן מצוה ו) ולכן הביאו מאוחר בסוף איסורי חמץ⁷ (אבל קודם מצוות הלילה, וראה כס"מ שם בטעם שהוקדמו כאן איסורי חמץ למצוות הלילה).

ה. שלא לאכול חמץ כל שבעה: הרמב"ם פ"א ה"ב לומד איסור זה מהפסוק "ולא יאכל חמץ" (בא יג, ג), והוא שיטת רבי יהודה בגמ' כח ע"ב שהלכה כמותו, כ"כ רבינו בסי' תלא ס"ב (התבאר להלן עמ' פז-פח). [ומשמעות רבינו שם שגם הנאת חמץ בפסח היא בכלל הלאו, אבל כאן לא הזכיר זאת].

ועוד כתבו הרמב"ם ורבינו, שלאויים אלו נאמרו "כל שבעה", היינו כלשון הפסוקים "שבעת ימים", וכן הפוסקים לומדים בד"כ בדברי הרמב"ם בכ"מ, שלאויים אלו נאמרו בפסח בלבד ולא בערב פסח, וכן פוסק רבינו בסי' תלא ס"א ובכ"מ (ראה בהרחבה להלן עמ' סד ואילך).

ג. שלא יראה חמץ כו'. ד. שלא ימצא חמץ כו'. ה. שלא לאכול חמץ כו'. ו. שלא לאכול כו': הרמב"ם בפתיחה מביא קודם את ב' הלאויים האוסרים אכילת חמץ בפסח ואח"כ את הלאויים של ב"י וב"י, ודומה לסדר שהביא מקודם את האיסורים של ערב פסח – קודם את הלאו דאכילה ואח"כ את

בסהמ"צ מקדים איסור אכילה בפסח לאיסור בע"פ.

וראה להלן עמ' טו הע' 26 שלענין מ"ע, הסדר בהקדמת הל' חו"מ דוקא, הוא המתאים לסדר ההלכות.

6 באמת הפסוק של הלאו דלא ימצא הוא קודם לפסוקים דאיסור אכילה, אבל כמדומה שאי"ז טעם מספיק לשנות מהרמב"ם, ועוד ועיקר: קשה לומר שזהו טעמו של רבינו, שהרי לא העתיק כאן את הפסוקים.

[ועוד להעיר: א' הטעמים בכס"מ להקדמת הרמב"ם איסורי אכילה לאיסורי ב"י וב"י הוא: "א"נ משום דמטעם דאסור באכילה אסרו הכתוב בבל יראה", אבל ראה להלן עמ' תצח הע' 19 שרבינו לא נחית לסברא זו].

7 ע"ד "אידי דזוטרין מיליהו, פסיק שרי (או: שדי) להו, והדר תני כו' דנפישן מיליהו", שבועות ג ע"א, בכורות יג ע"א. וראה כיו"ב להלן עמ' תרלג ליד הע' 103, ובכ"מ.

5 ועד"ז סדר הרמב"ם בסהמ"צ מל"ת קצורא (וכן במנין המצות שבראש ספר היד) הוא: איסורי אכילת חמץ בפסח, איסור אכילת חמץ בע"פ, איסורי ב"י וב"י. [ובסמ"ג ל"ת ערעט: איסור אכילה בע"פ ובפסח, איסורי ב"י וב"י, איסור אכילת תערובת חמץ בפסח].

ולהעיר שהוא פלא שדוקא הסדר בסהמ"צ (איסור אכילת חמץ בפסח ואח"כ איסור אכילה בע"פ) הוא מתאים לסדר ההלכות בפ"א מהל' חו"מ, משא"כ הסדר בהקדמה להלכות חו"מ. והכס"מ כתב (עמ' רעט בסופו): "ובמנין המצות [שבראש הל' חו"מ] נקט סדר הזמן, ומצות י"ד קודמות [בזמן] למצות הנוהגות כל שבעה. [משא"כ] ובביאור הדינין – הקדים דינים הנוהגים כל ז' [איסורי אכילה וב"י וב"י בתוך הפסח ואח"כ איסור אכילה ומצות תשביתו ב"ד], לפי שמהם [מהאיסורים בפסח עצמן] נתפשט האיסור ליום י"ד", אמנם להעיר שכנ"ל

איסור לא תעשה על אכילת תערובת חמץ בפסח

כרבנן, ותלוי בכמה שיעור החמץ בתערובת, שלרמב"ם היא נאסרת בלאו זה, וידובר בהמשך.

שלא לאכול כל שבעה תערובת חמץ: היינו שאיסור אכילת התערובת (בסוג שיבאר להלן) הוא בפסח דוקא, כיון שיש פסוק אחד לאיסור זה ומפרשים אותו על פסח עצמו (משא"כ על איסור אכילת חמץ ממש יש פסוק מיותר, ומפרשים אותו על ע"פ לעיל מצוה א)⁸.

שלא לאכול כל שבעה תערובת חמץ: ע"כ מדברי הרמב"ם בפתיחה (כתב: "שלא לאכול תערובת חמץ כל שבעה", ורבינו משנה את הסדר בשביל ההמשך – "תערובת חמץ שיש בו כו"). ורבינו ממשיך ומבאר את מצוה זו, באיזה תערובת התחדש בלאו זה שאסור לאכלה ואינה אסורה מהלאו (הקודם) שעל אכילת כל חמץ בפסח (כדלהלן)⁹.

ו. **שלא לאכול כל שבעה תערובת חמץ:** במשנה מב ע"א: "כותח הבבלי ושכר המדי וכו' הרי אלו באזהרה ואין בהן משום כרת", ובגמ' מג ע"א אמרו, שהם חמץ דגן גמור ע"י תערובת, והביאו ברייתות שדעת רבי אליעזר "ועל עירובו בלאו", היינו "עירובו" כמו כותח הבבלי ושכר המדי וכו' (כדברי ת"ק במשנה), ולומד זאת מהפסוק "כל מחמצת" גו' (בא יב, כ), אבל דעת חכמים "על עירובו בלא כלום". וברמב"ם פ"א ה"ו: "אבל עירוב חמץ כגון כותח הבבלי ושכר המדי וכל הדומה להן מדברים שהחמץ מעורב בהן, אם אכלן בפסח לוקה ואין בו כרת שנאמר 'כל מחמצת לא תאכלו'". וכ"כ בסהמ"צ מל"ת קצח, ומביא זאת ממכילתא. ובמפרשים יש שיטות שונות, אם הרמב"ם פוסק כרבי אליעזר או אפי'

כותח (הבבלי) שעליו דיברו במשנה מב ע"א, ע"כ. ועל כותח זה אמרו במשנה "הרי אלו באזהרה", והוא הלאו המדובר כאן. וראה בכ"ז בקו"א סי' תמב סק"ב.

[אלא שבפשטות, תוס' מדברים לפי הגמ' מג ע"א ומד ע"א, שהמשנה היא כר"א ואוסרת מן התורה כותח שאין בו כזית חמץ בכא"פ, ואלא שיש בו טעם חמץ ולכן אסור מן התורה, ראה בכ"ז להלן הע' 12, משא"כ כאן נפסק לפי שיטת הרמב"ם שמדובר שיש חמץ כזית בכא"פ מהתערובת אבל בלא טעם (כדלהלן בהרחבה), ויש לעיין אם גם זה אסור בהנאה].

(8) ראה בהרחבה צל"ח מב ע"א ד"ה שם ואלו (ואילך), מנ"ח מצוה יב אות ב. ועיי"ש מצוה ט סוף אות ב לענין תשביתו בערב פסח על התערובת.

(9) ראה בסי' תלא ס"ב, שהלאוים על אכילת חמץ בפסח ובערב פסח, הם כוללים מקבלת חכמים – גם איסור הנאה, ע"כ. ויש לעיין אם זה נאמר גם לענין איסור אכילת תערובת חמץ בפסח, שיהיה אסור גם בהנאה. ואכן משמעות תוס' כא רע"ב, שכותח אסור בהנאה מן התורה (שכתבו שגזרו על מכירתו קודם הפסח כדי שלא יחשדוהו שמכרו ונהנה ממנו בפסח, ראה במהרש"א), ומדברים באותו

ואי משטר קשטר ואכיל (מטבל בתוכו כדרכו) לית ביה כזית בכדי אכילת פרס (ליכא כזית מן החמץ בכדי שהיית אכילת פרס, שכשאכל כדי אכילת פרס ממה שטיבל בתוכו, לא אכל מן הכותח, אלא מעט, או שני זיתים או ארבעה, ובההוא פורתא ליכא מן החמץ כזית)."

אבל הרמב"ם כתב, שכשאכל כותח הבבלי וכיו"ב ויש חמץ בכא"פ מהתערובת עבר בלאו (כנ"ל) ולומד זאת מהפסוק "כל מחמצת" גו' (הובא לעיל עמ' ו). והמפרשים מקשים: הרי אכילה כזו היא כאכילת כזית מהאיסור בלא תערובת (כנ"ל מהגמ'), וא"כ מדוע צריכים ללימוד ולא מיוחד באכילה כזו של חמץ, ועוד שמדוע אין גם כרת באכילת חמץ כזו כבאכילת כזית חמץ בלא תערובת. וכן הרמב"ן בסהמ"צ שם חולק ואינו מונה לאו מיוחד בתערובת חמץ (מפני הטעמים הנ"ל). והמפרשים מבארים דברי הרמב"ם באופנים שונים.

שלא לאכול כו' תערובת חמץ שיש בו כזית בכדי אכילת פרס מהתערובת: כ"כ הרמב"ם בפ"א ובסהמ"צ שם, שרק באכילת כזית חמץ ובכדי אכילת פרס מן התערובת, הוא לוקה מן התורה (אבל אעפ"כ אין כרת על אכילת חמץ זו)¹⁰.

והנה בגמ' מד ע"א אמרו: "וכזית בכדי אכילת פרס דאורייתא היא, אמר ליה אין. אי הכי אמאי פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר בכותח הבבלי כו' (הא אכיל מיהא מאיסור, כזית בכדי אכילת פרס רש"י). אלא הנח לכותח הבבלי, דלית ביה כזית בכדי אכילת פרס (דלא אכיל כזית מן החמץ כשיעור שהיית אכילת פרס). אי בעיניה דקשריף (שגמעו) וקאכיל ליה (דהא כותח אינו עשוי לאכול אלא לטבל, ואי מתרמי ואכיל ליה ממש לעצמו ובמהירות), דהשתא איכא כזית ממהר להצטרף כשיעור אכילת פרס ממנו), בטלה דעתיה אצל כל אדם (ולאו אכילה היא לחיובי עלה),

של אכילת פרס (ולא יותר), אינו עובר. וכ"מ רבינו: "שלא לאכול כו' תערובת חמץ שיש בו כזית בכדי אכילת פרס מהתערובת" (חוזר על תיבת "תערובת"), ומשמעות דבריו, שרק כשאכל פרס מהתערובת ויש בכללו כזית חמץ הוא חייב. וכ"מ ברמב"ם בהמשך: "אבל אם אין בתערובת כזית בכדי כו' אינו לוקה" כו' (ואע"פ שאכל כזית בזמן של אכ"פ). וראה הדעות בזה באנצ"ת כרך כח טור טו"ז ד"ה תערובת. ועל שיעור "אכילת פרס", ראה מ"ש בספר הלכות ליל הסדר ח"ב עמ' קקא.

10 א. עיין בשוע"ר סי' תמב ס"ט וקו"א סק"ח, שפוסק כשיטת רבינו חיים, שכשיש כזית בכא"פ בתערובת, הדין שכל הפרס של היתר נתהפך לאיסור, וחייב על אכילת כזית מהתערובת. אמנם זה מדבר כשיש טעם איסור בתערובת, ראה טור וב"י יו"ד סי' צח ס"ב, משא"כ במדובר כאן שאין טעם איסור, ראה בהמשך, ופשוט.

ב. הדין של אכילת כזית מהאיסור בכא"פ הוא לענין זמן אכילת הכזית, אמנם י"א שהוא גם בשיעור האכילה, שאם אכל יותר מפרס ובו כזית חמץ - אפילו אכלו במהירות בשיעור זמן

[הב"י (סי' תמב עמ' שנה ואילך, וראה גם בכס"מ) מפרש בהבנת הרמב"ם, שמדובר כשגמץ את הכותח לעצמו ועי"ז אכל כזית חמץ בכא"פ, דלר"א הוא אעפ"כ אסור מהפסוק ד"כל מחמצת", משא"כ לחכמים אי"ז אסור מה"ת כיון שלא אכל כדרך אכילה (כמבואר בגמ' שהובאה לעיל), והרמב"ם פסק כר"א¹¹. אבל רבינו כותב ביאור אחר (כדלהלן)].

האיסור מדבר כשאין טעם חמץ בתערובת

תערובת חמץ שיש בו כזית בכרי אכילת פרס מהתערובת. אע"פ שבאכילת התערובת אין מועמים כלל מעם החמץ שבתוכו, ואין נותנים בתוכו את החמץ אלא לקיוהא בעלמא כו': כאמור, המפרשים דנים

בשיטת הרמב"ם שהלאו נאמר באכל כזית בכא"פ מהתערובת, ורבינו מביא כאן את פירוש הפר"ח סי' תמב (עמ' תקלד ד"ה ולענ"ד, ואילך), שאכן אכל כזית חמץ בכא"פ מהתערובת בדרך אכילה, כיון שנתן הרבה חמץ בחלב, עד שאפי' כשמטבל בכותח הוא אוכל כזית חמץ בכא"פ. אבל החידוש הוא, שעובר אפילו כשיש בתערובת ממשות חמץ בלא טעם, ועובר בלאו מיוחד ואין בו כרת. (ומביא ראיה ממשמעות הרמב"ם הל' מאכ"א פט"ו הי"ב, שהאיסור הנלמד מ"כל מחמצת" הוא כשהחמץ אינו נותן טעם). וכתב הפר"ח לפי שיטתו, שהרמב"ם הוא כשיטת רבנן, כיון שאמרו בגמ' (הנ"ל), שבכזית בכא"פ גם לרבנן יש איסור מן התורה¹².

ע"א, שהכותח במשנה הוא במחלוקת ר"א וחכמים ורק לר"א הוא אסור, ועפ"ז בהכרח שר"י פוסק כר"א ודלא כחכמים, והוא חידוש, ולכן מביא רבינו ראיה מפירוש הכס"מ ברמב"ם.

אמנם להבנת הפר"ח ברמב"ם, י"ל, שכשאמרו בגמ' מד ע"א שכזית בכא"פ דאורייתא, כבר אפשר לבאר את ת"ק במשנה אפי' כחכמים (דלא כמו הגמ' לפני כן), וכמ"ש הפר"ח עד"ז לענין דרשת "כל", יובא להלן עמ' יא. רק שאין סיבה לומר שגם ר"י סובר חידוש כזה.

[להעיר: גם הרא"ש והטור כתבו שהרמב"ם פוסק כר"א, אלא שלדעתם מדובר כשאין בכותח כזית בכא"פ, ראה ב"י שם, אבל רבינו נוקט כפ"נ בשיטת ר"י, שהאיסור לאו במשנה הוא בכותח שיש בו כזית בכא"פ דוקא, ולכן מביא מהב"י בשיטת הרמב"ם שמפרש כן].

(11) ראה בזה צמח צדק פסקי דינים דף שמוז ב אות ג.

(12) וראה גם להלן עמ' יא הע' 17 מדברי רבינו בסי' תעב שנוקט כרבנן.

אמנם בקו"א סי' תמב סקי"ב מדבר במשמעות ר"י בתוס' כא רע"ב, שכותח אסור בהנאה בפסח, ומפרשו באופן ב' שהאיסור הוא מן התורה, וטעמו שפוסק כמ"ד בגמ' שכותח (הבבלי) אסור מן התורה (באכילה וא"כ גם בהנאה). ומוסיף רבינו: "וכמ"ש הרמב"ם דהלכה כרבי אליעזר, עיין בב"י" שמבאר שהרמב"ם פוסק כר"א (הובא לעיל בפנים), ע"כ. היינו שדוקא אם פוסקים כר"א לכן אוסרים כותח הבבלי מן התורה, והוא לכא' דלא כדברי הפר"ח שפוסק כאן כשיטתו.

אלא הביאור, בהקדים שר"י בתוס' מדבר על אותו הכותח שת"ק במשנה אסרו בפסח, עי"ש. ובפשטות ר"י למד כדברי הגמ' מג

ופר"ח אליבא דרמב"ם [שהחייב בכוחו
הוא כשאכל ממנו כזית חמץ בכא"פ דרך אכילה
ע"י טיבול דבר אחר]. שהרי כתב סתם
[שלא לאכול כו' תערוכת חמץ שיש בו כזית]
בכדי אכילת פרס', ומשמע כדרך אכילתו
ע"י טיבול. וגם מדכתב [ואין נותנים בתוכו
את החמץ אלא] לקיוהא [בעלמא כו'],
ובשאר איסורים אין כאן איסור' כו',
וחילוק זה בין חמץ לשאר איסורים הוא
אליביה דמ"מ ופר"ח [שפירשו שאוכל את
הכוח כדרכו, וא"כ החידוש בחמץ הוא,
שעובר אפילו שהחמץ אינו נותן טעם, מה שאין
זה בשאר איסורים]. דאילו להכס"מ [הובא
לעיל בפנים], החילוק הוא משום שאוכלו
[את הכוח] בעיניה [והתחדש בחמץ שאעפ"כ
עובר בלאו], דבשאר איסורים אמרינן

ויסוד דברי הפר"ח מהטור שמביא
(עמ' שנו ואילך) את דברי הר"ף, שאיסור
תערוכת חמץ הוא מדרבנן בלבד (כדעת
חכמים), ומבאר הטור: "ודוקא שאין
בתערוכת טעם חמץ כגון כל אלו שאין
נותנין אותו בו אלא לקיוהא בעלמא אבל
אם יש בו טעם חמץ חייבים עליו כו',
ומיירי נמי שאין בו כזית בכא"פ אבל
אם יש בו כזית בכא"פ חייבים עליו",
ומשמע שחייבים בכזית בכא"פ אפילו
בלא טעם (ע"ש בב"י)¹³.

ואלו דברי רבינו.

ובצמח צדק פסקי דינים (דף שמו ג)¹⁴:

"והנה רבינו הרב נ"ע פסק במנין
המצות של ה' פסח מצוה ו' כהמ"מ¹⁵

ואפשר ללמוד בכוונתו שאכלו לעצמו (שלא
בדרך אכילה) וע"ז יש כזית בכא"פ ואעפ"כ
עובר. וכן נראה שלמד בדבריו הכס"מ (עמ' רפו
טור שני: "וזה בדברי המגיד"), [וראה גם שו"ת
אבנ"ז או"ח סי' תקמב אות ב], אבל הכס"מ
הקשה, דא"כ הרמב"ם בשיטת ר"א כמבואר
בגמ' מד ע"א, ואילו המ"מ כתב שהרמב"ם
בשיטת חכמים.

אמנם אפשר ללמוד בהבנת המ"מ, שבד"כ
באכילת כוח ע"י טיבול אין כזית בכא"פ, וכאן
הטיל הרבה לחם לכוחת, עד שבדרך אכילתו
בטיבול בכוחת, הוא אוכל כזית בכא"פ. וראה
עד"ז בכס"מ (שם טור ראשון רד"ה ואי) אלא
שכתב שגם זה הוא כר"א (ומקשה ע"ז), משא"כ
לדין י"ל שהוא כרבנן כמ"ש הפר"ח. רק
שהמ"מ לא הזכיר שהחמץ אינו נותן טעם, אבל
הצ"צ לומד שהמ"מ יוכרח לפרש כהפר"ח, כדי
לתרץ את הקושיות שלו על הרמב"ם (מדוע
הוצרכו ללא מיוחד ומדוע אין כרת).

(13) אמנם הפר"ח מפרש (עמ' תקלא)
בדעת הטור, שהוא דין בכל האיסורים, ורק
לרמב"ם, האיסור הוא מלאו מיוחד שנאמר
בחמץ דוקא, וכ"כ רבינו כאן. אלא שבשוה"ג
כאן צויין: טור ופר"ח סי' תמב (ובצמח צדק
שיובא להלן משמע, שמראה מקום זה הוא
מרבנו עצמו). וכ"ה במנ"ח מצוה יב (ד"ה הנה
הרבה): "ועיין בראשונים ובטור שם דמותא אין
בו טעם גמור רק קיוהא ומ"מ אתרבי מכל". ויש
לעיין.

(14) במבוא לקונטרס השלחן (הרא"ח
נאה, עמ' טו בהערה) כתב, שאולי קטע זה
בפסק"ד אינו מהצ"צ. אמנם בחוברת צמח צדק
מילואים (תשס"ט) נכתב (עמ' סג), שכל הענין
ההוא שבפסק"ד, נמצא לאחרונה בכת"ק הצ"צ.
(15) המ"מ פ"א ה"ו כתב בתוך דבריו:
"דדוקא בשאכל באלו כזית בכדי א"פ, אע"פ
שבדרך אכילתו אין שם השיעור הזה לפי דרכו
של בני אדם כו', מ"מ אם אכלו ודאי לוקה",

כגון כותח (פירוש נסיוני דחלבא) חבבלי שמפררין בתוכו פירורי לחם: גמ' מב ע"א ובכ"מ. "נסיוני דחלבא" הם מי פסולת החלב, המתמצים כשמעמידים ממנו את הגבינה (רש"י שם, ובשבת צה ע"א, ב"מ סח ע"ב, ובכ"מ), ומטילים לתוכם מלח ופירורי לחם, וזה נקרא כותח (ומיועד לטבל בו כנ"ל מהגמ' מד ע"א).

כגון כותח כו' חבבלי שמפררין בתוכו פירורי לחם חמץ להחמיצו שאין בכותח טעם הלחם אלא חמיצות הלחם החמץ את הכותח: התיבות המודגשות הם דברי רבינו, לבאר את הטור ופר"ח הנ"ל (ד"קיהא" שכתבו, פירוש - חמיצות).

שכיוצא בזה בשאר איסורין אין כאן איסור מן התורה: היינו שאיסור שהתערב בהיתר (אפילו) שאינו מינו, ויש ממשו של האיסור בלא טעמו, הוא בטל ברוב מן התורה, כ"ה שיטת הפר"ח שם בהרחבה (עמ' תקל ד"ה ועוד, ואילך), ואכ"מ.

אבל בחמץ בפסח החמירה תורה ואמרה כו': בחמץ בפסח יש חומרה מן התורה, שאסור כשמעורב כזית בכא"פ – אפילו אין שם טעם חמץ¹⁶.

בכה"ג בטלה דעתו [ואינו עובר כיון שאינו כדרך אכילה (כמבואר בגמ' מג ע"א). ואין צורך לחדש שעובר על חמץ בתערובת אפי' אינו נותן טעם].

ואפילו את"ל דהכס"מ מחמיר בחמץ גם בקיוהא [שלרמב"ם (כר"א) עובר גם כשהחמץ אינו נותן טעם (מלבד הקולא שעובר אפי' באכילתו שלא כדרכו, הצ"צ דיבר בזה בקטע קודם), וא"כ האיסור לאו בחמץ שכותב רבינו הוא גם לכס"מ. אמנם באם רבינו סובר לגמרי כהכס"מ], הו"ל לרבינו הרב לאשמוענין תרתי עכ"פ [ב' חידושים בעבירת חמץ בכותח], דהיינו גם חילוק דבעינא [שחייב אע"פ שאוכלו לבדו], מאחר דנחית לבאר שם ענין המצוה דתערובות חמץ (ושיתורץ בביאור זה קושית המפרשים, למה הוצרך הרמב"ם בחמץ [ל]אזהרה זו, הרי בשאר איסורי' ג"כ הדין כן). והו"ל לומר דגם היכא שאוכלו שלא כדרך אכילתו בטיבול [אלא אוכלו לבדו], דבשאר איסורים כה"ג פטור, מ"מ בחמץ חייב. אלא ודאי דסתם כמ"מ ופר"ח [שרק כשאוכלו בדרך אכילה הוא עובר באיסור חמץ], ודלא ככס"מ. וכ"ה במראה מקום שלו שם [שציין לפר"ח ולא לכס"מ].

קד מ"ז סק"א בדעת האוסרים. וכ"מ בשו"ת אבנ"ז יו"ד סי' פא אות ז שהחמיר באיסור זה (ואכ"מ), אבל ראה שו"ת ארץ צבי ח"א סי' פח ד"ה ובהאי (הב"י), והיינו שאסור מדין חצי שיעור (אבל אין כאן אכילת שיעור שלם כשאוכלו בפחות מכזית בכא"פ). ולפ"ז הפירורי לחם שהטיל בחלב והם יבש בלח, הרי גם

16 יש להעיר, בהקדים: י"א שיבש שהתערב בלח והוא מובדל ממנו במקומו, אע"פ שא"א להפריד את האיסור כיון שהלח הוא סמיך ועבה, אינו בטל לעולם, וכן פוסק רבינו להלכה, ראה קו"א סי' תמב סקט"ו, סי' תסו ס"י, שו"ת רבינו סוס"י יח. והנה י"א שהוא דין דאורייתא שאינו בטל (כ"כ פמ"ג יו"ד סי'

דאורייתא, ע"כ. אמנם הרמב"ם פ"א ה"ו הביא לימוד זה. וכן בספחמ"צ מל"ת קצח כתב זאת בשם מכילתא. והפר"ח מבאר לשיטתו שהרמב"ם פוסק כחכמים – שלדברי הגמ' בהמשך שכזית בכא"פ דאורייתא (והיינו בחמץ אפי' אין טעם בתערובת) - גם חכמים דורשים "כל"¹⁷. [מ"ש "אפילו תערובתו" הוא סגנון של רבינו].

ואמרה "כל מחמצת לא תאכלו" (בא יב, כ), אפילו תערובתו: בגמ' מג ע"א הביאו ברייתא שאמרה לימוד זה לאיסור תערובת חמץ, וביארו שהוא דעת רבי אליעזר בברייתא (וכן ת"ק במשנה), ועוד ביארו שם ע"ב, שהלימוד הוא מריבוי "כל", אבל אמרו, שחכמים אינם דורשים "כל", ולכן לדעתם כותח אינו אסור

תעשה של אכילת חמץ שנאמר 'כי כל אוכל מחמצת ונכרתה' וגו' - 'כי כל' לרבות את הנשים", והיינו כשיטת חכמים. ולכא' יש להקשות כיצד זה מתאים עם הפסק שלו כאן שכותח הבבלי אסור באכילה מן התורה, ובגמ' אמרו שהם שתי שיטות שונות. אלא שע"פ פירוש הפר"ח בחכמים שהובא בפנים, שלמסקנא גם הם דורשים "כל" (וגם "כי כל", כ"כ הפר"ח שהברייתא שדורשת כן היא לפי המסקנא דעת חכמים), הדברים מובנים (והרי רבינו מפרש כמותו את הפסק בכותח הבבלי). אמנם יש לעיין בעצם הדברים: לביאור הפר"ח בחכמים, מדוע הם צריכים לדרוש "כי כל (אוכל מחמצת)" לרבות את הנשים, ולא מספיק לזה תיבת "כל" לעצמה. והגמ' אמרה שחכמים מרבים נשים לחמץ מ"כי כל" - לפי ההבנה שאינם דורשים "כל", משא"כ לפירוש הפר"ח. ועוד ועיקר: באם חכמים דורשים "כי כל (אוכל מחמצת ונכרתה)", א"כ יש להם ב' ריבויים בפסוק זה, וילמדו מא' מהם שיש אפי' כרת על תערובת חמץ (כקושיית הגמ' מג סוע"א על ר"א ונשארו שם סוע"ב בקושיא). וראה שעה"מ כאן (עמ' רח) שהקשה זאת על הפר"ח, ועי"ש בתירוץ. והיה ראוי לומר להבנת הפר"ח, שחכמים ילמדו למסקנא נשים מ"כל", ואינם דורשים "כי כל". אבל הפר"ח ורבינו כתבו שדורשים "כי כל", וצ"ע.

מהדינים שבשאר איסורים אינם בטלים ברוב, וכיון שאינם בטלים לכן מובן שכשיאכל מהכותח כזית חמץ בכא"פ אפי' שאין בו טעם חמץ, הר"ז איסור גמור ולוקה. ואי"ז חומרא מיוחדת לחמץ. והרי א"א לומר שמדובר כאן כשהלחם נמחה לגמרי בחלב (ולכן מתבטל), דאז אין דין כזית בכא"פ, כמבואר בכ"מ. ובפשטות המבואר כאן שאיסור כותח כזה הוא חידוש בחמץ, הוא אינו מתאים לסוברים שיבש שהתערב בלח אינו בטל מן התורה. (ואעפ"כ אנו חוששים לדעה האחרונה לחומרא).

[וראה צמח צדק שו"ת יו"ד סי' ע, שפוסק שיבש שהתערב בלח וא"א להפריד את האיסור יש לו ביטול. ובפסקי דינים (דף שמוז ד ד"ה מיהו) מקשה על פסק הפר"ח (ורבינו) דכאן, מפסק הפלתי סי' קט סק"ד שכזית בכא"פ יש חיוב מן התורה אפי' ביבש ביבש, והרי אינו נותן טעם בכל הפרס, וא"כ אין זה חידוש בחמץ, עי"ש].

17 א. לענין הלימוד מעיקר הפסוק "כל מחמצת לא תאכלו", ראה להלן עמ' פח הע' 47.

ב. בגמ' מבואר, שחכמים אינם דורשים "כל", אבל דורשים "כי כל" שבפסוק "כי כל אוכל מחמצת ונכרתה" (בא יב, יט) - לרבות נשים לאיסור אכילת חמץ. וכן כתב רבינו בסי' תעב סוסכ"ה: "שהנשים מוזהרות על לא

איסורי בל יראה ובל ימצא בתערובת זו

שלא לאכול כל שבעה תערובת חמץ שיש בו כזית בכדי אכילת פרס מהתערובת, אע"פ שבאכילת התערובת אין טועמים כלל טעם החמץ שבתוכו: הרמב"ם פ"ד ה"ח פוסק שיש ב"י וב"י על תערובת חמץ, כגון המוריס וכותח הבבלי ושכר המדי. והובא בשו"ע סי' תמב ס"א. והפר"ח מבאר (עמ' תקלה ד"ה מה שכתב דתערובת), דלשיטתו הנ"ל שהפסוק כל מחמצת מלמד לרמב"ם על איסור אכילת כזית חמץ בכא"פ ואינו נותן טעם, שגם עובר על תערובת כזו בב"י וב"י, שכל שאסור באכילה בלאו אסור גם בשהייה בלאו. ועוד משמע בפר"ח, שהרמב"ם לומד כ"ז במשנה מב ע"א ואלו עוברין בפסח כותח הבבלי ושכר המדי וכו', וכמו שפרש"י שעוברין עליהם בב"י וב"י, ע"כ.

אבל רבינו מדבר כאן בלאו (הנוסף) על אכילת תערובת זו, ולכן אינו מזכיר את איסורה בב"י וב"י.

ואולי יש רמז לאיסור ב"י וב"י זה בדבריו במקו"א, ובהקדים: בסי' תמב ס"ו פוסק ב"דבר שדרך תיקון עשייתו הוא ע"י תערובת חמץ כו', כגון מוריס ששמים בתוכו לחם קלוי, שהחמץ הוא חשוב ואינו בטל אפי' באלף, וחייב

לבערו מדברי סופרים קודם הפסח. ואם לא ביערו, הוא אסור אפי' בהנאה לאחר הפסח, ע"כ. ובקו"א סק"ה מביא מקורות לדין זה, ביניהם מתשובת הרשב"א (ח"ג סי' ריד) שכתב: "שאם מפני שנתערב החומץ [של גוים] עם הדבש ובטל במיעוטו [ולכן התירוהו], זה אינו, שהרי עיקרו כך, וכל שעיקרו כך אינו בטל, כענין 'ארבעה מיני מדינה'" (היינו כותח וכו' המבוארים במשנה הנ"ל ראה בגמ' מב ע"ב: "תנא רבי חייא כו'), ע"כ.

והנה שיטת רבינו בכ"מ¹⁸, שחמץ האסור להשהותו בפסח מדרבנן, וכשהשהה אותו באיסור אסרוהו לאחר הפסח בהנאה, הוא תלוי בכך שאיסורו בפסח הוא מדין ב"י וב"י דרבנן, משא"כ אם איסורו בפסח הוא מחשש תקלה שלא יבוא לאכלו גרידא, שלא אסרוהו כשעבר עליו הפסח, ע"כ. ומבואר שכותח וכיו"ב אפי' שאינו נותן טעם (שיש אלף כנגד האיסור) עובר עליו בב"י וב"י דרבנן, ולכן הוא אסור גם לאחר הפסח. וזה מורה שבשיעור גדול יותר של חמץ בכותח, יש איסור ב"י וב"י דאורייתא. ואולי הכוונה שכשיש כזית בכא"פ ואינו נותן טעם הוא אסור בב"י וב"י דאורייתא (כמו שאסור באכילה), וכנ"ל מהפר"ח¹⁹.

(19) ועפ"ז יש לעיין אם הלאו דאכילת התערובת נאמר בכל כזית חמץ בכא"פ ואינו נותן טעם (כפי שסתמו הפר"ח ורבינו), או שהוא רק בדברים שדרך תיקון עשייתן בכך,

(18) סי' תמ סוס"א, סי' תמב ס"ז וס"כ, על יסוד המ"א סי' תמו סקמ"ו, הוזכר בקו"א סי' תמו סוסק"א. וראה חילוק דומה לענין ברכה על הביעור, בסימן תלה ס"ד וש"נ.

אבל כרת אינו חייב: כדברי המשנה והרמב"ם וכו' (הובאו לעיל עמ' ו). ובגמ' מג סוע"ב משמע שאינו עובר כיון שבפסוק "כל מחמצת לא תאכלו" המלמד איסור תערובת חמץ, לא נאמר כרת (ואילו הפסוק "כי כל אוכל מחמצת ונכרתה" אינו מלמד על תערובת חמץ). ולמבואר בקטע הבא, על תערובת שיש בה כזית חמץ בכא"פ, חייב בד"כ כרת (כאכל חמץ בעין), ורק המדובר כאן הוא שונה מפני שאין שם טעם חמץ (ולתערובת כזו אין פסוק לחייב עליה כרת, כנ"ל).

אלא אם כן יש בתערובתו טעם חמץ, כמו בשאר איסורים, וכמ"ש בס' תמ"ב: היינו שדין אכל כזית איסור בכא"פ מהתערובת (והיה גם טעם איסור), שחייב בכל האיסורים מן התורה, לא נאמר לענין מלקות בלבד

אלא שבקו"א הנ"ל מסיים: "ולכך השמטתי מתני' דכותח כו', שזהו נכלל במ"ש 'שדרך תיקון עשייתו', כמבואר ברשב"א, היינו שהשמיט את דין המשנה שאסור להשהות כותח וכו', כיון שלענין האיסור דרבנן כשאין כזית בכא"פ, זה נכלל במ"ש בסי' תמב ס"ו מהפוסקים, שתערובת חמץ שדרך תיקון עשייתו בכך, הוא אסור בשהייה מדרבנן. והרי הרשב"א כתב שכותח וכו' שבמשנה הם דברים כאלו. וממשיך בקו"א: "והעתקתיה במקומה קודם סי' תכ"ט", היינו שמקום המשנה הוא כאן בהקדמה המדברת באיסור מן התורה, ולכן הביאה כאן (ושינה מהמחבר שהביאה בס' תמב ס"א), ע"כ. ויש לעיין שהרי לא הביא כאן את תחילת המשנה ד"אלו עוברין" כו', רק את ההמשך ד"הרי אלו באזהרה ואין בהם כרת"²⁰.

בשוע"ר מהדורת קה"ת כאן שציין להם. וכאן לא צוינו השינויים, כיון שלענ"ד הכותב שהעתיק את דברי רבינו לסימן אחר וגם שילבם בתוך דין נוסף, אכן לא הקפיד להעתיקם במדויק, וממילא אין ללמוד מנוסח כתיבתו על נוסח שוע"ר שהיה לפניו, וממשיך ברשימה עם דברי הרמב"ם פ"ד על איסורי ב"י וב"י דאורייתא בתערובת חמץ (היינו שמבאר כמ"ש הפר"ח, שהרמב"ם בפ"ד מדבר באותה תערובת שבפ"א) ע"כ.

אבל לענ"ד אין מכך ראיה, שכבר בשוע"ר שהיה לפניו, נכתב בהקדמה שלנו חיוב ב"י וב"י דאורייתא בתערובת זו (ונשמט בט"ס בדפוסים) – כיון שכל מיקום הקטע בסי' תמב הוא שינוי מסגנון שוע"ר (שרבינו מביא זאת בהקדמה בדוקא, כפי שציין בקו"א סי' תמב),

וכמו שמדרבנן אסרו דברים אלו דוקא בשיעור חמץ מועט. ועיין ברא"ש ע"ז פ"ה סי' ל לענין המוזכרים במשנה: "ועוד דהנהו שאני" כו'.

(20) במקו"א (קובץ יגדיל תורה נ"י. שנה א' תשל"ז חוברת חמישית עמ' 250), נדפסה ע"פ כת"י, רשימה קדומה שתוכנה דברי שוע"ר סי' תמב רק בעריכה שונה. ויש לעיין שעם הזמן התקבלה ההערכה, שכותב הרשימה היה המהר"ל מיאנאוויטש אחי רבינו.

והנה ברשימה זו, הכותב מבאר את דברי השו"ע רס"י תמב שיש איסורי ב"י וב"י בתערובת כגון כותח וכו', ע"פ דברי רבינו כאן (ע"פ הפר"ח) שהלאו על אכילת תערובת חמץ מדבר בכזית בכא"פ ואין טעם חמץ (הכותב מביא את לשון רבינו כאן, בשינויים קלים. ראה

ובפרט שהרמב"ם הל' מאכ"א פט"ו ה"ג כתב, שעל אכילת כזית חלב בכדי אכילת פרס מהתערובת לוקה מן התורה, ולא הזכיר שיש ע"ז גם כרת. ומבארים שהלאו דתערובת חמץ מלמד, שאכילת כזית חמץ בתערובת בכדי אכ"פ היא בלאו ואין בה כרת, ולומדים מחמץ לשאר איסורים²⁴].

וביו"ד סי' צ"ח²⁵: בב"י ס"ב (עמ' רמח"מ) מבאר דין טעמו וממשו שלוקין עליו, ושלכמה ראשונים זהו דין כזית בכא"פ (אבל לא הוזכר שם שבאיסורי כרת גם חייב עליו כרת).

אלא באיסורי כרת (כחלב ודם) חייב על אכילה זו גם כרת. וכיוצא בזה כשאכל תערובת חמץ כזו. כ"ה דעת הרמב"ן בהשגות לסהמ"צ מל"ת קצח, מ"מ פ"א ה"ו²¹. ורבינו מציין לדברי עצמו בסי' תמב קו"א סק"ב: "ביש בו [כזית בכא"פ] כו', שהרי חייב עליו כרת בכזית כמו שכתבו הב"י ופר"ח²², היינו הב"י סי' תמב (עמ' שנו רד"ה והשתא – בדעת הרמב"ם, ריש עמ' שנט סוד"ה ומה), והפר"ח שם (ראה בהערה²³).

[אבל יש חולקים בהבנת הרמב"ם,

כרת, רק מפני שהרמב"ם כותב כן בחמץ והפר"ח בתחילת דבריו הבין שכ"ה בכל אכילת כזית איסור בכא"פ, משא"כ לדברי הפר"ח בהמשך בהבנת הרמב"ם הנ"ל, שמדובר כשאין טעם חמץ בפרס, כבר אי"צ לומר שהוא דין בכל כזית בכא"פ שאין ע"ז כרת, רק הפר"ח ילמד שדעת הרמב"ם בכזית בכא"פ ויש טעם איסור, כשאר ראשונים (להבנת הפר"ח).

ב. וכן כתב רבינו בסי' תמב ס"ט לפי הפסק כדעת רבינו חיים שבכזית בכא"פ ההיתר מצטרף לאיסור, וחייב על כזית מהתערובת, וכתב רבינו שחייב גם כרת, וכדברי הפר"ח הנ"ל בדעת רבינו חיים. ועי"ש גם קו"א סק"ו בדעת ר"ת.

(24) מגילת אסתר מל"ת קצח, שו"ת רדב"ז ח"ה סי' אלף תקיד (באו"א קצת: בחלב וחמץ יש פסוקים בכ"א הממעטים מכרת, וראה גם בח"ח סי' נג), מנחת כהן ספר התערובות ח"א פ"ו (ד"ה ונ"ל, וד"ה ודע), ביאור"ג סי' תנג סק"ט (עמ' רנז ד"ה אבל), צמח צדק שו"ת יו"ד סי' עא ד"ה ענ"ל (דף סט ג"ד. וראה גם פסקי דינים דף שמו ב אות א"ב), ועוד.

(25) בדפו"ר ושאר דפוסים: צ"א, והוא ודאי ט"ס, ותוקן כאן בדא"פ.

ויתכן שאת דין ב"י וב"י בתערובת זו נטל הכותב ישירות מהרמב"ם והפר"ח.

(21) והכס"מ שם כתב ב' צדדים בזה, ובסוף דבריו (עמ' רפט) נקט שלרמב"ם בשאר איסורי כרת גם על כזית בכא"פ חייב כרת, ואילו לענין חמץ מביא ב' אופנים.

(22) וכן בשוה"ג כאן צוין על תיבות "אבל כרת" כו': פר"ח שם (סי' תמב) – וכפה"נ הציון שייך להמשך, שכשיש טעם חמץ בתערובת חייב כרת.

(23) א. הפר"ח סי' תמב ס"א כתב בפשטות, בדעת כמה ראשונים, שעל כזית בכא"פ חייב גם כרת. ראה עמ' תקלב ד"ה נמצא ועמ' תקלג דיבור ראשון – בדעת רש"י. עמ' תקלג ד"ה וא"ת – בדעת הטור. שם ד"ה ורבינו – בדעת רבינו חיים. אבל בדעת הרמב"ם כתב, שעל כזית בכא"פ חייב מלקות ולא כרת. ראה עמ' תקלב ד"ה והרמב"ם, עמ' תקלד בראשו, שם ד"ה ולענ"ד (בהרחבה). אמנם רבינו נוקט בפשטות, שהבנת הפר"ח שיש חיוב כרת. ואפי' כותב זאת בהמשך לביאור הפר"ח ברמב"ם. אלא נראה שלומד, שהפר"ח כתב שלרמב"ם בכזית בכא"פ חייב מלקות ואין חיוב

מצות" (וכיו"ב) ו"ששת ימים תאכל מצות".

ח. לספר ביציאת מצרים באותו הלילה:²⁶ הרמב"ם פ"ז ה"א וסהמ"צ מ"ע קנז לומד מצוה זו מהפסוקים "זכור את היום הזה" גו' (בא יג, ג) וכן "והגדת לבנך ביום ההוא" גו' (שם, שם, ח).

ויש להעיר שרבינו בסי' תעג סמ"ב מזכיר מצוה זו בעיקר לענין הגדה לבן. וראה בסי' תפא רס"א²⁷.

ז. לאכול מצה בליל ט"ו בניסן: שנאמר "בערב תאכלו מצות" (בא יב, יח), גמ' קכ ע"א, רמב"ם פ"ו ה"א, שוע"ר סי' תעה סוסט"ו וסל"ב (ועיי"ש בהרחבה).

לאכול מצה בליל ט"ו בניסן: לשון הרמב"ם בפתיחה "לאכול מצה בלילי הפסח", ורבינו פירש יותר, כלשון הרמב"ם בסהמ"צ מ"ע קנח (ובהל' חו"מ שם). וראה בסי' תעה סל"ב בפירוש הפסוקים "שבעת ימים תאכל

(היד) הוא - מצות השבתת חמין, ספור יצי"מ, אכילת מצה. וראה לעיל עמ' ה הע' 5 לענין מל"ת.

(27) ראה בכ"ז בהרחבה בספר הלכות ליל הסדר ח"א עמ' תנט"ס.

(26) להעיר: סדר זה של הרמב"ם בפתיחת הלכות חו"מ, הוא מתאים לסדר הדינים בפנים ההלכות - דיני אכילת מצה בפ"ו ודיני סיפור יצי"מ בפ"ז. [וכ"ה הסדר בסמ"ג מ"ע מ"מא]. מושא"כ סדר הרמב"ם בסהמ"צ מ"ע קנו"קנח (וכן במנין המצות שבראש ספר

סימן תכט

מנהג ימי ניסן

ובו י"ט סעיפים:

הדרשות
בהלכות
הרגל שלשים
יום קודם
הרגל

א. ^אחכמים הראשונים תקנו ^בבזמן שבית המקדש היה קיים, שיתחילו ^גלהדרשנים לדרוש ברכים הלכות הרגל, שלשים יום לפני הרגל. ^דידחינו שמפורים ואילך ידרשו הלכות פסח, ומחמשה באייר ואילך ידרשו הלכות עצרת, ומי"ד באלול ואילך ידרשו הלכות החג. לפי שכל אחד ואחד הדר בארץ ישראל חייב להביא ברגל שלשה קרבנות, עולת ראייה ושלמי חגיגה ושלמי שמחה. וכל קרבן צריך להיות נקי מכל מום ומשארי דברים הפוסלים את הקרבן. לפיכך תקנו חכמים לדרוש הלכות הרגל שלשים יום לפניו, ^הכדי להזכיר העם את הרגל, שלא ישכחו להכין בהמות הכשרים לקרבן, ויהיה להם שחות כל שלשים יום:

ב. ^וותקנה זו לא נתבטלה מישראל אף לאחר שחרב בית המקדש, שכל חכם היה שונה לתלמידיו הלכות הרגל שלשים יום לפניו, כדי שיהיו בקיאים בהלכותיו וידעו המעשה אשר יעשו. ^זולאמון עם היו דורשים הלכות הרגל בשבת שלפניו, שבשבת זו היו מתקבצין כל העם מכל הכפרים לשמוע הלכות הרגל מפי החכם. לפיכך, ^חנהגו בדורות האחרונים שהחכם דורש הלכות פסח בשבת שלפניו אם אינו ערב פסח, והלכות החג דורש בשבת שובה. (אבל עצרת אין בו הלכות מיוחדות, שכל איסור והיתר הנוהגין בו נוהגין גם כן בפסח וסוכות).

^טותעיקר לדרוש ולהורות להם דרכי ה' וללמד להם המעשה אשר יעשו. ולא כמו שנוהגין עכשיו:

ג. ובדורות הללו שאין החכם שונה לתלמידיו הלכות (לפי שהכל כתוב בספר), מצוה על כל אחד ואחד שילמוד הלכות הרגל קודם הרגל עד שיהיה בקי בהם וידע המעשה אשר יעשה:

א. פסחים דף (ד) [ו]. ב. תוס' ע"ז דף ה'. ג. רש"י פ"ק דר"ה דף ד'. ד. פ"ח, ח"י. ה. ב"י. ו. ב"מ דף צ', ירושלמי. ז. רש"י בכורות דף ס'. ח. ב"ח ומ"א. ט. מ"א.

התקנה לדרוש בזמן הבית

שתלמיד השואל בזמן זה בעניני הפסח הוא נקרא שואל כענין, ונזקקין לשאלתו קודם. אבל החיוב לדרוש בהלכות החג הוא רק בחג עצמו. וכן פירש הר"ן במגילה (ריש עמ' ו)⁴. (ב). קודם פסח דורשין ל' יום, כיון שיש במועד זה הרבה הלכות, משא"כ בשאר מועדים שאין בהם כ"כ הלכות, מספיק לדרוש אותם בחג עצמו או קצת מקודם (ומפרט באיזה ענינים דורשים בחג עצמו). (ג). התקנה לדרוש ברבים ל' יום היתה בשביל הקרבנות, כמשמעות הגמ' בע"ז ה ע"ב (היינו שאפילו שמתקנת משה

סעיף א¹: חכמים הראשונים תקנו² כו', שיתחילו כו' לדרוש כו' הלכות הרגל, שלשים יום לפני הרגל: בגמ' ו סוע"א: "שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום". הובא בטור ריש הסי'³. והב"י מקשה, שאמרו בגמ' סוף מגילה: "ת"ר משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום, הלכות פסח בפסח" כו' (ומשמע שדורשים בחג עצמו ולא קודם לכן). וכתב ג' תירוצים: (א). בדברי הגמ' שואלין ודורשין ל' יום, הכוונה,

יותר, ורק בכמה מקומות נראה שהנוסח שלנו הוא בתרא⁴). ולכן יצוין בהמשך לשינויים ההם (כמה שינויים ישנם רק באחת מהרשימות, ובחלקם ניכר שזה אכן שינוי מהמקור לצורך מבנה הרשימה או לסיבת הקיצור, שינויים אלו לא יצוינו).

[בשוע"ר הוצאת קה"ת מהדו"ח, צוינו שינויי נוסח מרשימות נוספות של מהרי"ל בעניני בדיק"ח, אבל הם רשימות בלימוד שלו ואין להם קשר לשוע"ר, ולכן לא הושווה אליהם כאן].

(2) ברשימות דלעיל הע' 1: תיקנו.

(3) הטור ממשיך: "הלכך שלשים יום קודם הפסח חל עליו חובת הביעור", והט"ז סק"א (ד"ה בטור) מבאר דבריו, וראה בדברי רבינו להלן עמ' תקסג (ואילך) ד"ה אם הוא.

(4) וכ"כ הרשב"א מגילה ד ע"א ד"ה מאי איריא ויל ע"א סוד"ה רב אמר, ריטב"א ר"ה ז ע"א ד"ה שואלין, מגילה ד ע"א ד"ה ואריב"ל פורים ויכט ע"ב ד"ה כמאן, ועוד ראשונים. ויסודם מתשובת הרמב"ן שנדפסה כעת בשו"ת התשב"ץ ח"ה סי' רמח.

(1) א. כותרת סימן זה בשו"ע המחבר היא: "שואין נופלין על פניהם כל ניסן", ומתייחסת רק למובא בשו"ע ס"ב. אבל הכותרת בשוע"ר שונה ומתייחסת למדובר בכל הסימן.

ב. במקו"א (קובץ יגדיל תורה ג'. שנה א' תשל"ז חוברת עשירית, עמ' 236-215) נדפס צילום כת"י של שתי רשימות, שתוכנן דברי שוע"ר סימנים תכט-תלג ובעריכה שונה מכפי שנכתב בשוע"ר – הלכות למעשה לעצמם וטעמי ההלכות במדור שני. כתב הרשימות היה קשור כפה"נ לבית מדרשו של רבינו, בשנים האחרונות התקבלה ההערכה שמדובר באחיו מהרי"ל מיאנאוויטש. רשימה ראשונה מסתיימת בתחלת סי' תלג והשניה באותו סימן סוף סכ"ה. מדברי הקו"א הובאו ברשימה קטעים בודדים בלבד. המראי מקומות שונים לפעמים מאלו שבשו"ג לשוע"ר.

חשיבותם של הרשימות לענינינו היא, שבכ"מ הלשון שונה במקצת מלשון שוע"ר שלפנינו ונראה שמקורו מנוסח אחר של שוע"ר (פעמים רבות נראה שהנוסח דשם מדויק

ע"ז ה ע"ב, שהדרשה ל' יום קודם היא לצורך קרבנות החג, מובא בהמשך הסעיף. והנה תוס' (ע"ז שם ד"ה והתנן) כתבו בענין זה: "עיקר התקנה על הקרבן נתקנה" (וכן בשוה"ג כאן צויין לתוס'). ומפרט רבינו ש"חכמים הראשונים" תקנוה, היינו החכמים שבזמן הבית⁷. והנה בגמ' פסחים ו רע"ב הביאו מקור לדין שואלין ודורשין כו' - "שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על הפסח שני", ומביאים פסוק ע"ז, ע"ש. וצ"ל שהראיה מהפסוק היא לאסמכתא בלבד (וראה רוקח רס"י רמד אסמכתות נוספות). וכן כתב רבינו בסי' תלו ס"ו: "שמן התורה אין חילוק בין תוך שלשים יום לקודם שלשים" (אמנם יש לומדים שדין ל' יום קודם הפסח הוא דאורייתא, ראה להלן עמ' תקצט בהערה וש"נ).

שיתחילו הדרשנים לדרוש ברבים הלכות כו', שלשים יום לפני כו': בשוה"ג מצויין לרש"י ר"ה ז ע"א ד"ה אתי: "שכבר מן הפורים ואילך התחילו הדרשנים לדרוש ברבים בהלכות הפסח".

וברש"י מנחות לו ע"ב: "שבתא דרגלא. שבת שדורשין בהלכות הרגל כדקיי"ל שואלין בהלכות הפסח קודם הפסח ל' יום".
(6) כמשמעות הח"י הנ"ל בהבנת השו"ע, וכ"כ הר"נ מגילה שהובא בפנים, והרשב"א וריטב"א דלעיל הע' 4.
(7) כ"כ "חכמים הראשונים" גם בסי' צא ס"ו וס"י רסט ס"א, ושם המוונה לחכמי התלמוד, היינו רב כהנא בשבת י ע"א וגמ' בפסחים ק סוע"ב.

דורשים ביו"ט עצמו בהלכות הרגל, אבל חכמים הוסיפו דרשה ל' יום קודם בשביל קרבנות הרגל). ע"כ מהב"י.

והשו"ע ס"א כתב: "שואלים בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום", והח"י סק"א מבאר, שהשו"ע פוסק כמו התירוץ הראשון בב"י. וכן פסק הפר"ח (ס"א ד"ה ולכן).

אמנם הב"ח (ריש הסי') מביא ראיות מהגמ' בכ"מ, שיש חיוב לדרוש ל' יום קודם הפסח, ע"ש (וראה גם באוה"ל ריש הסי' שהאריך בראיות). ואלו דברי רבינו (וכתב שתיקנו "לדרוש" ולא הזכיר "שואלין", אולי לומד ש"שואלין ודורשין" הוא בעיקרו כפל לשון⁵. או שלומד ש"שואלין" נאמר לענין שאלת התלמידים⁶, ודעתו שאי"צ להביא הלכה זו כאן).

חכמים הראשונים תקנו בזמן שבת המקדש היה קיים: היינו שדין שואלין ודורשין ל' יום קודם כו', הוא תקנה דרבנן. והמקור בהקדים משמעות הגמ'

(5) כמו שבגמ' סנהדרין יב ע"ב אמרו: "ומפוריא דרשינן בהלכות הפסח, דתניא שואלין בהלכות הפסח" (אבל הב"ח הגיה). ובר"ה ז ע"א: "דאמר מר שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום" ורש"י (ד"ה אתי) מפרש שהכוונה לדרשות ברבים. וכ"מ במגילה כט רע"ב שהדין ד"שואלין" כו' הוא דומה להכרזת ב"ד על השקלים, ע"ש. ושם ד ע"א אמרו לענין פורים שחל בשבת "שואלין ודורשין" ופרש"י "מעמידין תורגמן לפני החכם לדרוש" כו' (ותו לא).

שיצטרכו לדרוש בשבילם ל' יום מקודם, ראה בהמשך עמ' כא ד"ה לפי).

אבל הפוסקים כשיטה זו נחלקו - דעת הב"ח והח"י, שהתקנה היתה לענין פסח בלבד ובשאר יו"ט הוא מנהג בלבד. ואילו משמעות הפר"ח, שבכל היו"ט יש חיוב שוה. וכן משמע ברוקח רס"י רמד (שעה"צ סוסק"ב). וכן נוקט רבינו. והטעם מובן מדבריו בהמשך הסעיף (ראה בהמשך שם).

דהיינו שמפורים ואילך ידרשו הלכות פסח: בגמ' סנהדרין יב ע"ב: "מכדי מפוריא לפיסחא תלתין יומין הוו, ומפוריא דרשינן בהלכות הפסח", וכ"כ רש"י ר"ה ז ע"א ד"ה אתי, תוס' בכורות נז ע"ב, ב"ח (ד"ה תניא, באמצע), ח"י סק"ד. והיינו שיש להם ט"ז ימים מאדר (שהוא חסר לפי הקביעות של הלוח) וי"ד ימים מניסן לדרוש בהלכות הפסח⁹.

שלישים יום לפני כל הרגלים

תקנו כו' לדרוש כו' הלכות הרגל, שלישים יום לפני הרגל. דהיינו כו' הלכות פסח כו' הלכות עצרת כו' הלכות החג: בגמ' ו סוע"א אמרו: "שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלישים יום", וכן הובא לעיל (דיבור ראשון) דעת הב"י בתירוץ ב, שדין זה נאמר בפסח לבד ולא בשאר יו"ט. אמנם הב"ח (סוד"ה תניא, ואילך) ומ"א רסק"א וח"י סק"ב ופר"ח ס"א (ד"ה ומיהו) מביאים ראיות שהדין נאמר בכל היו"ט. וכ"כ ביאור הגר"א סק"א. [מביאים שבמשנה בכורות נז ע"ב אמרו שיש "פרס" לפסח ולעצרת ולחג, וביארו בגמ' נח רע"א, ש"פרס" הוא ט"ו יום והיינו מחצית מזמן השאלה ודרישה קודם כו'. ועוד שכ"כ רש"י בכ"מ⁸]. ואלו דברי רבינו. (ולענין קושיית הב"י שבעצרת וסוכות אין הרבה הלכות

ג. יש לעיין, שהגמ' סנהדרין מדברת בזמן שהיו קובעים את החדשים ע"פ בית דין (עיי"ש), והרי יש אומרים שבזמן ההוא היה אדר הסמוך לניסן לפעמים מלא (עיי' בכורות נח רע"א, תוס' ר"ה יט סוע"ב), ולכא' בקביעות כזו מספיק להתחיל בט"ו בשביל דרשה ל' יום עד פסח.

[ועיין תוס' בכורות הנ"ל, שלא חששו להתחיל ל' יום קודם הקרבנות דערב פסח, אלא מתחילים לדרוש בפורים בשביל פסח, וכך יש מספר ימים שוה לדרשות קודם פסח וקודם סוכות, ע"כ. וא"כ קשה לומר שכשאדר מלא מתחילים בפורים בשביל ל' יום קודם ערב פסח, שהרי שוב אי"ז כמו סוכות].

(8) סוכה ט רע"א (ל' יום קודם החג סוכות, עיין במהרש"א), ב"ק קיג ע"א ד"ה בריגלא (ל' יום קודם (כל) רגל), סנהדרין ז ע"ב ד"ה בשבתא (כנ"ל), בכורות מד ע"ב ד"ה בשבתא (כנ"ל). וכן תוס' מגילה ד ע"א ד"ה מאי. וברוקח סי' רמד מפרט את כל הרגלים.

(9) א. אבל לפר"ח ס"א (ד"ה יש) אי"ז מוחלט. ופלא שבשוה"ג כאן ציין דוקא אליו. ב. בשו"ת אבנ"ז או"ח סי' שכב אות ד מקשה, שאם מחשיבים את י"ד אדר וי"ד ניסן ישנם ל"א יום (ע"כ), ודבריו צ"ע. וכן כל דבריו בתשובה זו אינם כשיטת התוס' בכורות שבפנים.

כתב בתי' ב' (ראה לעיל בתחילת הסעיף), שבעצרת אין דינים יותר משאר יו"ט, ולכן אי"צ לדרוש בה קודם החג. ועד"ז כתב רבינו להלן ס"ב, בטעם שאין דורשים כיום בשבת קודם עצרת: "אבל עצרת אין בו הלכות מיוחדות, שכל איסור והיתר הנוהגין בו נוהגין גם כן בפסח וסוכות". אמנם מבאר כאן, שאעפ"כ דורות הראשונים היו דורשים ב"הלכות עצרת" (היינו בהל' איסור והיתר דיו"ט) ל' יום קודם החג, והטעם מבואר להלן (בעמ' הבא ד"ה לפי שכל. וראה גם להלן עמ' לא טור ראשון).

ומי"ד באלול ואילך ידרשו הלכות החג: בדומה למ"ש לעיל (ד"ה ומחמשה, הא'). וכן כאן כשמתחילים מי"ד באלול ישנם ט"ז ימים באלול (שהוא חסר) וי"ד ימים בתשרי בשביל לדרוש.

ומחמשה באייר ואילך ידרשו הלכות עצרת: כ"מ בסוגי' בכורות שהובאה לעיל (ד"ה תקנו), שגם קודם עצרת דורשים ל' יום (שאמרו שיש "פרס" של ט"ו יום גם קודם עצרת). וכ"כ הפוסקים (הובאו שם), שדורשים ל' יום קודם כל הרגלים¹⁰. ומבאר רבינו שבשביל עצרת מתחילים מה' באייר, וכמ"ש תוס' בכורות (הנ"ל בקטע הקודם) שיום המעשה (היינו החג) אינו בכלל הל' יום (ע"כ), ולכן צריכים כה ימים באייר (מה' עד כט, שאייר חסר) וה' ימים בסיון בשביל לדרוש בהלכות החג.

ומחמשה באייר ואילך ידרשו הלכות עצרת: הלשון "הלכות עצרת" נאמר בגמ' מגילה לענין דרשה ביו"ט עצמו (יובא להלן ס"ד), ורבינו מביא זאת לענין הדרשה ל' יום קודם עצרת. והנה הב"י

צריכים להתאסף בר"ח סיון בשביל עצרת. ועוד, שבב"מ מדובר על "ירחא בקייטא וירחא בסתוא", ואילו שיטת רש"י בכ"מ שהיו מתאספים בבבל בשבת שלפני הרגל ("בשבתא דריגלא") לקיום דין דורשים בהל' החג ל' יום, ראה בהמשך עמ' כד, וא"כ מדובר בב"מ על אסיפה נוספת על השבתא דריגלא (והיתה ב' פעמים בשנה בלבד), ואולי כ"ה גם במדובר בברכות (אלא שלפ"י רש"י ברכות קשה לחלק ביניהם, עי"ש). וראה גם בראשונים דלהלן שמדברים ב"כלה" שנמשכה ד' שבתות באדר וכן באלול – או"ז הל' ק"ש סי' יב ד"ה פר"ח, הגמ"י הל' תפלה סופ"ג אות ת. ובהרחבה בספר העתים עמ' 247-248.

וי"ל בב' אופנים: א. שדיברו בסתם כפי הלוח (ואולי כן היה ברוב השנים גם בזמן שהיו קובעים ע"פ הראיה), אכן באמת כשאדר היה מלא היו מתחילים מט"ו. ב. שתקנת משה היתה קבועה תמיד בפורים, כדי שיהיה ל' יום אפילו כשאדר חסר (ואולי כן היה ברוב השנים, כנ"ל). **10** בביאור"ג סק"א מביא מברכות יז ע"ב (ורש"י ותוס') וב"מ פו ע"א (ורש"י), שהיו מתאספים בבבל לשמוע הלכות הרגל רק פעמיים בשנה, באדר ובאלול (בב"מ כתב רש"י: תשרי וניסן, ואולי כוונתו שהתאספו לכבוד תשרי וניסן), ומבאר, שבשביל עצרת אי"צ לדרוש ל' יום קודם החג אלא רק מא' סיון, ע"כ. ויש לעיין דסוכ"ס גם לפי דעתו, היו

שמביאים בהם, אין חומרא בפסח וקולא בשאר הרגלים. ג. לענין קושיית הב"י מדוע דורשים ל' יום קודם והרי כבר משה תיקן לדרוש בחג עצמו, ותי' ג' תירוצים (הובא לעיל עמ' יז). והתבאר ע"ע שרבינו אינו סובר כמו ב' התי' הראשונים, אלא לומד כאן כמו התי' הג' של הב"י, שאע"פ שמשה תיקן שידרשו ביו"ט עצמו (כמ"ש להלן ס"ד), אעפ"כ חכמים הוסיפו שידרשו כבר ל' יום קודם הרגלים בשביל הקרבנות.

המחזיב בעליה לרגל ובקרבנות הרגל

שכל אחד ואחד הדר בארץ ישראל חייב להביא ברגל כו': היינו שרק הדר בא"י חייב לעלות לרגל (ראה). ומקורו מתוס' ג ע"ב ד"ה מאליה: "ורבי יהודה בן בתירא שלא עלה לרגל כו', אי נמי נציבין [שדר בה ריב"ב] חו"ל היא" ולכן לא עלה לרגל. ויש להוסיף: תוס' מדברים בעליה לרגל לחג הפסח וריב"ב היה פטור ממנה, ומבואר מדבריהם שהדר בחו"ל אינו חייב גם בקרבן פסח, ואכן רבינו בסי' תסח ס"א מדבר באיסור מלאכה בע"פ מחצות, מפני שהוא זמן הקרבת הפסח – וכתב "ואסור בעשיית מלאכה אף למי שפטור מהקרבת הפסח כגון שדר בחוץ לארץ, כיון שהוא יום טוב לרוב ישראל המקריבים בו פסח".

והנה המשל"מ רפ"א מהל' קרבן פסח מקשה על דברי תוס' הנ"ל (שכתבו שמי שאינו בא"י הוא פטור מראיה,

ומי"ד באלול ואילך ידרשו הלכות החג: הלשון "הלכות החג" נאמר בגמ' מגילה לענין דרשה ביו"ט דסוכות עצמו (יובא להלן ס"ד), ורש"י סוכה ט רע"א מביא זאת לענין הדרשה ל' יום קודם סוכות. והנה הב"י כתב בתי' ב' (ראה לעיל בתחילת הסעיף), שבחג הסוכות אין הרבה דינים שמצריכים לדרוש בו ל' יום קודם (ע"כ). אמנם רבינו מבאר, שדורשים ב"הלכות החג" ל' יום קודם, והטעם מבואר להלן (בקטע הבא).

התקנה היתה בשביל הקרבנות

לפי שכל אחד ואחד כו' חייב להביא ברגל כו' קרבנות כו', וכל קרבן צריך להיות נקי מכל מום כו', לפיכך תקנו חכמים לדרוש הלכות הרגל שלשים יום לפניו כו': גמ' ע"ז ה ע"ב, הובאה בפוסקים כאן (הטעם שהדרשה מועילה להבאת הקרבנות, יתבאר בהמשך ד"ה וכל קרבן). ותוס' בכורות נז ע"ב כתבו, שעיקר הדרשה ל' יום קודם היא בשביל הקרבנות.

ומשמעות רבינו שעפ"ז מבואר כמה נק': א. הא שדורשים ל' יום קודם עצרת וסוכות שאין בהם הלכות מרובות (ראה לעיל עמ' יט). ואלא שעיקר הדרשה ל' יום קודם הרגלים היא מפני קרבנות הרגל, ולכן צריכים לכך בכל הרגלים (ואינה מפני שצריכים כ"כ הרבה זמן בשביל לידע את דיני הרגל). ב. התקנה לדרוש ל' יום היא שוה בחומרתה בכל הרגלים (ראה לעיל שם). והטעם שלענין הקרבנות

ג. "אבל חכמים גזרו שאין ביטול והפקר מועיל כלום לחמץ אף קודם שהגיע זמן איסור הנאתו, אלא הוא צריך לחפש אחריו במחבואות ובחורים (אם דרך להשתמש שם כל השנה כמו שיתבאר בס' תל"ג) ולבדוק ולהוציאו מכל גבולו ולעשות לו כמשפט שיתבאר בס' תמ"ה:

ד. ומפני שני דברים נזקקו חכמים לכך. האחד, "לפי שהביטול וההפקר תלוי במחשבתו של אדם שיפקירנו בלב שלם ויוציאו מלבו לגמרי, ולפי שאין דעת כל בני אדם שוין ואפשר מי שיקל בדבר ולא יפקירנו בלב שלם ולא יוציאנו מלבו לגמרי, לפיכך גזרו שאין ביטול והפקר מועיל כלום עד שיוציא את החמץ מכל גבולו (עיין ס' תמ"ה). השני, "לפי שהאדם רגיל בכל השנה בחמץ ומחמת רגילותו קרוב הוא לשכחה שישבח את א[ת]ן סורו ויאכל ממנו אם יהיה מונח בגבולו בפסח, לפיכך הצריכו לחפש אחריו ולבדוק ולהוציאו מכל גבולו קודם שיגיע זמן איסור אכילתו:

יא. משנה ריש פסחים. יב. ר"ן. יג. תוס'.

איסור הנאתו", וצריך לחפש אחריו ולבדוק ולהוציאו מביתו כו', היינו שמדרבנן צריך לבדוק ולהוציא את החמץ מביתו אפילו כשביטל כמו מדאורייתא כשלא ביטל.

אמנם בסעיף זה מוסיף רבינו חידוש, שגזירת חכמים לא היתה לענין מעשה בלבד, לבדוק ולהוציא את החמץ מביתו, דאם אין כאן אלא חיוב זה, היה יותר מדויק לכתוב בהגדרת הגזירה, שתיקנו שאע"פ שביטל והפקיר את החמץ (ולכן לא יעבור עליו), צריך לחפש אחריו ולהוציאו מביתו (שתיקנו בדיקה וביעור אפילו לחמץ שאינו שלו).

גזירת חכמים שביטול והפקר לא יועילו

סעיף ג: אבל חכמים גזרו שאין ביטול והפקר מועיל כלום לחמץ אף קודם שהגיע זמן איסור הנאתו, אלא הוא צריך⁵⁹ לחפש אחריו כו' ולבדוק ולהוציאו מכל גבולו כו': לעיל ס"א מבאר את איסור שהיית חמץ וחובת השבתתו (איסורי ב"י וב"י ותשביתו). ובס"ב כתב, שביטול והפקר חמץ לאחר שהגיע זמן איסור הנאתו אינו מועיל, אבל קודם שהגיע הזמן מועיל הביטול להתיר להשהות את החמץ בביתו בפסח. וממשיך כאן (בתקנת בדיקת חמץ): "אבל חכמים גזרו שאין ביטול והפקר מועיל כלום לחמץ אף קודם שהגיע זמן

ובל ימצא מדברי סופרים, וגם יש בו מצות תשביתו מדברי סופרים, ועי"ש (עמ' תצט בסופו - תקא) כמה נפק"מ מכ"ז, כמ"ש רבינו בכ"מ, והיסוד מדברי המ"א במקו"א.

וכן מזכיר בכ"מ, שחכמים גזרו שביטול והפקר אינו מועיל כלום, ושעובר עליו בתשביתו וב"י וב"י מדרבנן⁶¹.

חכמים גזרו שאין ביטול והפקר מועיל כלום: הכוונה שגם הפקר ממש אינו מועיל, באם החמץ נשאר ברשותו, ראה סי' תמה ס"ב.

תיקנו לחפש אחר החמץ

אלא הוא צריך לחפש אחריו במחבואות ובחורים ולבדוק: ע"פ הרמב"ם פ"ב ה"ג: "ומדברי סופרים לחפש אחר החמץ במחבואות ובחורים ולבדוק ולהוציאו מכל גבולו".

במשנה ריש פסחים ובכל מקום הצריכו "בדיקת" חמץ. ובסוגיא זו סוע"ב — ח רע"א למדו מפסוקים שבבדיק"ח צריך "חיפוש". ובגמ' ח ע"א מבואר, שבודקים (לאור הנר) "בחורים וסדקים" (מובא בטוש"ע ס"א). וכן דנו בגמ' שם

אמנם רבינו ביאר גדר התקנה: "שאין ביטול והפקר מועיל כלום לחמץ" כו', היינו שהחשיבו חמץ שביטלו כלא נתבטל, וכאילו הוא עדיין שלו, ולכן כשמשהה אותו בביתו עובר מדרבנן בתשביתו ובב"י וב"י, ולכן צריך לבדוק אחריו ולהוציאו כו'. (ולפ"ז המשך הסעיפים מובן יותר: בס"א מביא את איסורי ב"י וב"י ותשביתו, ובס"ב שביטול והפקר מועיל מן התורה לאיסורים אלו, ובסעיף זה מבאר, שאעפ"כ מדרבנן עוברים בהם גם כשביטל עד שיבדוק).

[וכן לעיל ס"ב מביא שחמץ לאחר שהגיע זמן איסור הנאתו אינו שלו ולכן אינו יכול לבטלו ולהפקירו, ונתבאר, שזה הקדמה לבאר את גדר הגזירה דכאן - שחכמים גזרו (מדין הפקר בי"ד הפקר) שהחמץ אינו שלו גם קודם חצות לענין שלא יוכל לבטלו ולהפקירו, ו"כעין דאורייתא תקון"⁶⁰].

ובסי' תלה סוס"ד מפרט יותר: "ואף אם כבר ביטל כל חמצו קודם הפסח, שאינו מצווה לבערו מן התורה, מכל מקום כיון שגזרו חכמים שאין ביטול מועיל כלום מטעמים ידועים, הרי חמץ זה כאלו לא נתבטל, ועובר עליו בבל יראה

ולפי, ועי"ש בטעם גזירה זו (וכן במ"ש בעמ' קד הע' 77). סי' תלג קו"א סק"ד בהגה עמ' רצו, סכ"ח עמ' שמו ד"ה הרי, ס"ל עמ' שעג ד"ה שהרי, סל"ד עמ' שצו. סי' תלו ס"ו עמ' תר ד"ה חל עליו, סי"ג עמ' תרלו בסופו, ס"כ עמ' תרס בראשו, סכ"ב וקו"א סק"י עמ' תערב ויתרעה. סי' תמה ס"ב. סי' תמו קו"א סק"א.

60 לענין הגזירה מדין הפקר בי"ד הפקר, ראה אנצ"ת כרך י ערך הפקר ב"ד הפקר דוגמאות לכך.

ולענין כעין דאורייתא תקון, ראה אנצ"ת כרך כח ערך כל דתקון כו'. וראה ספר הלכות ליל הסדר ח"א עמ' ט ציון 26.

61 א. ראה בסעיף הבא עמ' ק ד"ה

ד"ה שצריך, סי' תלג ס"א, סי' תלד רס"א), שה"חפוש" (לאור הנר) מגיע למחבואות, חורים וסדקים⁶².

בפרטי דיני בדיקה בחורים (יובא בטושו"ע סי' תלג ס"ד וס"ז, שו"ע ר סי"ז ואילך). ומבאר רבינו בכ"מ (כאן, להלן ס"ה עמ' קכ"קא

והבדיקה מוציאה אותו מב"י וב"י דאורייתא. וראה במ"ש בזה חדושי רבי שמואל ריש עמ' ח.

ד. יש לעיין אם העבירה על תשבייתו וב"י דרבנן, היא שבכל רגע ורגע שיש לו חמץ שביטלו עובר מחדש (כמו העבירה כשלא ביטל דאורייתא). וראה להלן עמ' תפה ד"ה חייב.

ה. כשאדם ביטל והפקיר קודם זמן איסורו, והשאיר את החמץ ברשותו ולא ביערו, וישראל אחר זכה בחמץ קודם הזמן והוציא את החמץ מרשות הראשון, פשוט שהראשון נפטר לגמרי מחובת הביעור. אכן יש לעיין כשזכה השני לאח"י איסורו, אם מפני שהחמץ הפקר מדאורייתא, לכן השני זכה בחמץ (כמו שיש זכיה בחמץ בפסח - מן ההפקר או מגוי, ראה להלן עמ' תקנו הע' 77), ופטר את הראשון מחובת ביעור מכאן ואילך (ע"ד דברי אחרונים בחמץ שלא הפקירו אכן משך אותו הגוי לאח"י איסורו וזכה גוי בחמץ, ויש סוברים שהגוי נעשה בעלים. ודנים אם מפני"ז הישראל נפטר מהביעור, ראה להלן עמ' תנד בהערה).

ו. ראה סי' תס ס"ה בביטל בצק ואח"כ התחמץ, שאינו עובר על השהייה בב"י וב"י דרבנן, אמנם עדיין צריך לבערם: "שלא יהיה חמץ ברשותו בפסח".

62 יש לעיין בלשון הרמב"ם ורבינו כאן: "לחפש" ומוסיפים "ולבדוק", דמשמעו שהבדיקה היא דבר נוסף על החיפוש. דיברו בהבנת הרמב"ם בזה, ראש יוסף (אישקאפא) או"ח דף ה ג, בן ידיד על הרמב"ם כאן.

[וכן יש אופנים בחמץ שלו שאינו עובר עליו כלל מן התורה (אפילו לא ביטלו), ואעפ"כ כשלא ביערו (ואפילו ביטלו), עובר בב"י דרבנן, ראה עמ' תרד-תרה ד"ה שמן וש"נ].

ב. במהרש"א י ע"א בתוס' ד"ה על ובדק, הזכיר במבטל ואינו בודק, שעובר "בבל ימצא דרבנן". ובמ"א סי' תמו סק"ב מהשל"ה: "עשה דרבנן דתשבייתו", ועד"ז בשו"ת נודע ביהודה או"ח מהדו"ת רס"י סא (אמנם עי"ש במהדו"ק סוס"י יט ריש עמ' לב, שמפרש בדא"פ שהוא מחלוקת בירושלמי).

[אמנם האו"ז שכתב שאין לברך על ביעור חמץ שכבר ביטלו, כיון שהביעור אינו אלא להרים מכשול, יובא להלן עמ' תפח בהערה, הוא סובר כפה"ג שאין בכך קיום מ"ע דרבנן. והט"ז סי' תלה סק"ב שנסתפק אם מברכים על ביעור כזה - י"ל שנסתפק בגדר תקנת הבדיקה וביעור דרבנן. וכפי שרבינו מבאר בסי' תלה ס"ד, שמברכים על ביעור כזה מפני שהוא קיום עשה ול"ת על איסור שהייה דרבנן, עי"ש].

ג. במשנה ריש המסכת "אור לארבעה עשר בודקין" כו', וברש"י: "בודקין", שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא", והראשונים מקשים (בסגנונות שונים), שהרי "הבודק צריך שיבטל" וא"כ אין הבדיקה בלבד מוציאה אותו מב"י וב"י. והנה למבואר כאן י"ל קצת בכוונת רש"י, שהבדיקה מוציאה אותו מב"י וב"י דרבנן. וכ"כ הגהות חשק שלמה בסופו. אמנם הראשונים לומדים שרש"י מדבר קודם תקנת הביטול או עכ"פ כשבודק קודם שיבטל בפועל

(הבדיקה וביעור) כמצוה שיש לה משך זמן ולא בדרך בתחילתה, שמברך כל עוד שעשייתה קיימת.

אבל הח"י סק"ו כתב, שמשמעות הכלבו ורמ"א שכשלא בירך עד סוף הבדיקה אינו מברך אפילו בשעת הביעור, ומרחיב בשיטה זו, ושכן עיקר, ומסיים שבכנה"ג כתב לברך במקרה כזה בלא שם ומלכות (וכ"כ א"ז סק"ג).

ורבינו כותב: (א) ויש מי שאומר [- דעת יחיד] שאע"פ כן יברך למחר בסוף שעה חמישית כששורף את החמץ [היינו דברי הט"ז (ולומד שהט"ז מדבר בעיקר כששורף בסוף שעה חמישית) אבל יבאר בקו"א שהמ"א אינו מתיר במפורש ברכה בשעה חמישית] שמצא בבדיקה [בסתם שורפים חמץ שמצא בבדיקה (ראה ריש סי' תלד). אבל בפשטות מברך לדעה זו גם אם ישורף רק חמץ שכבר היה ידוע לו קודם הבדיקה]. שהרי שריפה זו²⁸ עיקר ביעור חמץ, והיה ראוי לברך עליה, אלא שפוטרינן אותה בברכת על ביעור חמץ²⁹ שמברכין בשעת בדיקה [שהיא תחילת הביעור (כמבואר לעיל ס"א)], וזה שלא בירך בשעת בדיקה צריך לברך³⁰ בשעת

שיברך בלילה על הבדיקה דרבנן ויחזור ויברך ביום על הביעור דאורייתא - "דכיון דכבר בירך על ביעור חמץ היאך יברך ברכה אחת ב' פעמים במצוה אחת". אלא הכוונה שהיה לתקן לברך על העיקר שהוא הביעור דאורייתא ולפטור את הבדיקה דרבנן (המפרשים מדברים בטעם הט"ז בהקדמה זו, ואכ"מ). והרא"ש מיישב שגם הביעור הוא דרבנן בלבד, ותיקנו לברך על ההתחלה בבדיקה דרבנן ולפטור את הכל (היינו שלומד בהבנת הרא"ש: "ואין מפורש בו [בביעור שבשעה חמישית] מצות עשה מן התורה שיהא מצוה לברך עליו" - שיש אכן חיוב דרבנן ששייך בברכה אבל לא חיוב דאורייתא, וכן משמעות הב"ח שם, ויבואר בהמשך). וכתב הט"ז, שמכאן ראייה שכשלא בירך על הבדיקה יברך על הביעור בשעה חמישית, שהוא ג"כ מצוה דרבנן (הטענה ברכה), ע"כ.

וכ"כ המ"א סק"ב, שאם לא בירך בשעת בדיקה יברך למחר בשעת השריפה, שהרי מברכים על ביעור חמץ, והביעור הוא חובה מתקנת חכמים גם כשביטל (ראה סי' תלא ס"ג) ועוד שאת החמץ הידוע לא ביטל (בודאי קודם הביעור, ראה סי' תלד בכ"מ). והר"ז

הרא"ש (גם שם) וא"כ חובת ביעורו היא בשביל תשבותו ובי"י דאורייתא (שלא יעבור עליהם בהגיע זמן החיוב).

(28) ברשימות הנ"ל עמ' יז הע' 1, רשימה א', נוסף: היא.

(29) ברשימות הנ"ל: החמץ.

(30) ברשימות הנ"ל: בשעת הבדיקה, וזה

או עכ"פ זכה בו שוב לאחר הביטול, ראה רא"ש סי' ט, וא"כ יעבור עליו דאורייתא בהגיע הזמן. אבל ברא"ש הלכות פסחים בקצרה (ד"ה חור): "ומה שמוציאין אותו מן הבית, אינו אלא שמא יבוא לאכלו, ואין מפורש בזה מצות עשה מן התורה שיהא מצווה לברך עליו", וצ"ע שהרי מדובר בחמץ שאינו מבוטל כמ"ש

אלא דיש לומר דהמ"א [שלא הזכיר ששורף בשעה חמישית] מיירי [במי ששורף כמו] מעיקר הדין ד"שורפין בתחלת שש" (משנה יא ע"ב) ושייך לברך וצונו שיש כאן מצוה מדבריהם [שתיקנו חיוב תשביתו וביעור בתחילת שעה ששית (ראה סי' תמה ס"א ובכ"מ)], אבל למנהגנו ששורפין בסוף חמש כמו שיתבאר בס"ד תל"ד [סי"א-יד, שבדורות האחרונים התחילו לבטל ולבער בשעה חמישית] איך יברך על ביעור [בשעה זו] כיון שאינו מצווה עדיין לבער, והרי זה כמברך באמצע השנה [כשאין צריך לבער]³².

השריפה. [בקו"א יוסיף בטעם שיטה זו, שאפילו הביעור בשעה זו הוא קיום מצות חכמים. אבל יבאר שלדין ליתא לסברא זו, וכפה"נ מפנ"ז לא הזכיר זאת בפנים הסעיף]. ויש לחוש³¹ לברך אותה בלא שם ומלכות [בדומה לדברי הח"י בשם הכנה"ג].

ובקונטרס אחרון:

(א) ויש מי שאומר כו' [שכשלא בירך בשעת הבדיקה מברך למחר בסוף שעה חמישית בשעת השריפה]. כך כתב המ"ז (הובא לעיל). ואף המ"א כתב כן [שמברך בשעת השריפה (הובא לעיל)],

הוא מעשה מצוה השייך בברכה (כמו שתיקנו לברך עליו קודם הבדיקה, כנ"ל מסי' זה ס"א), ואכן בביעור בשעה חמישית יקיים מצות ביעור בהגיע זמן איסורו ולמפרע (כנ"ל מסי' תלד סי"ד וסי' תמו ס"ב), וא"כ יברך בעת הביעור. וכמו שאת מצות הבדיקה מקיים רק בהגיע הזמן ולמפרע (כנ"ל מסי' תמו ס"ב), ומברכים עליה בשעת עשייתה.

ונראה הביאור, דלא שייך ברכה אלא על הבדיקה בליל י"ד (ואילך) - כיון שמוצוה עליה לעשותה בזמן זה. והגם שיקיים מצוה רק למפרע אי"ז מונע את הברכה. אבל על מעשה הביעור הוא מצווה רק בשעה ששית (בזמן איסורו), ולכן אין לברך בפרט על מעשה ביעור קודם לכן, אפילו שאכן יקיים מצוה כשיגיע ששית ולמפרע. וכמו מבער באמצע השנה (וכוונתו שלא יהיה לו את החמץ בפסח), שכפה"נ כשיגיע זמן איסורו יקיים מצוה למפרע, ואעפ"כ אין מברך על מעשה ביעור זה. ואלו דבריו: "שאינו מצווה עדיין לבער", ולכן ברכה על ביעור קודם שעה ששית "הרי זה

שלא בירך בשעת הבדיקה צריך לברך על ביעור חמץ.

(31) ברשימות הנ"ל נוסף: לדבריו.

(32) א. יש להקשות בהקדים: ראה לעיל ס"א, שמברכים קודם הבדיקה בנוסח על ביעור חמץ, מפני שהברכה הולכת גם על הביעור שלמחר. ובס"ב, שתכלית מצות הבדיקה היא הביעור של החמץ שמצא בבדיקה. ובס"ד תלד סי"ד, שבביעור בשעה חמישית "מקיים מצות ביעור חמץ בחמץ שלו". ובס"ד תמו ס"א, שמצות הבדיקה נגמרת רק בשעת הביעור. ושם ס"ב, שבבדיקה בזמנה וכן בביעור קודם שעה ששית לא עשה עדיין מצוה, אבל כשמגיע זמן איסורו ואין לו חמץ, עשה מצוה בבדיקתו וביעורו למפרע. וראה גם בקו"א סי' תמד סק"ב.

ועפ"ז צ"ע כשלא בירך בשעת הבדיקה, שמדוע לא יברך בשעת ביעור בשעה חמישית, והרי תיקנו ברכה על הבדיקה ו"עשייתה (של הבדיקה) קיימת" עדיין בשעת הביעור (כנ"ל מסי' זה ס"ב וסי' תמו ס"א). ועוד שהביעור

[לרא"ש] דמשהגיע שבע עובר עליו בבל יראה ובל ימצא מן התורה ומשהגיע שש עובר בבל יראה מדרבנן ואם כן מן הדין צריך לבערו בסוף חמש כדי שלא יעבור כשתגיע שעה ששית [בב"י מדרבנן, כדבריו: "ומה שמוציאין אותו מן הבית [ומבערים בשעה חמישית], היינו שלא יעבור בבל יראה" (יבואר בהמשך עמ' קפד)³³, ואפילו הכי כתב דאין לברך על זה (כנ"ל)³⁴. וכל שכן לדידן דאינו עובר בבל יראה עד הלילה

וכן כתב הרא"ש בהדיא (הובא לעיל עמ' קעו): "ומה שאין מברכין על ביעור בשעה חמישית בשעה שהוא מוציא החמץ מן הבית כו", [הטעם:] ואין מפורש בו מצות עשה מן התורה שיהא מצוה לברך עליו, ופי' דבריו, שהביעור בשעה זו אינו מצוה שיש לברך עליה, כיון שתשביתו מתחיל אפילו מדרבנן רק בששית (ע"כ), וא"כ כ"ה גם כשלא בירך בשעת הבדיקה (דלא כב"ח וט"ז דלעיל עמ' קעז טור ראשון)]. אלא דסבירא ליה

הבדיקה). ויש להוסיף: הרא"ש כתב במקו"א (ראה לעיל ס"א), שמברכים קודם הבדיקה על ביעור חמץ, מפני שהבדיקה תחילת [מצות] הביעור, ועוד שברכת על ביעור כוללת את הביעור שלמחר בשעה חמישית, ע"כ. ומשמע שבביעור בשעה חמישית עוסקים בהמשך מצות הבדיקה (והרי עליה תיקנו ברכה), וכן שהביעור בשעה זו שייך בברכה, וא"כ שייך עליו. וראה חדושי רבי שמואל, עמ' מב סוד"ה (ד) והנה, שהקשה זאת על הבנת רבינו ברא"ש. [וכן ברשימות הנ"ל עמ' יז הע' 1, רשימה א', העתיק את עיקר הקו"א דכאן, אבל השמיט ענין זה (מתחילת הקטע - "וכן כתב הרא"ש" - עד כאן)].

ואולי הכוונה כאן, שלרא"ש אינו מברך כיון שא"י זמנו של הביעור (ודומה לטעם שאין מברכים לדידן, כנ"ל הע' 32). ובהקדים מ"ש להלן עמ' קפג ע"פ הרא"ש סי' ט, שחייב לבער מהבדיקה עד שעת איסורו (כדי שבששית לא יהיה לו חמץ), ובאמת שעה חמישית אינה זמן הביעור בדוקא, ע"כ. ולכן כמו שבאם לא בירך על הבדיקה ובער את החמץ בלילה או ביום י"ד מוקדם בבוקר הרי בודאי לא יברך על ביעור זה, כך לא יברך כשמבער ביום י"ד

כמברך באמצע השנה", ובהמשך: "המבער קודם שש כו' אינו זמן ביעור, אלא מנהג בעלמא" לבער בזמן זה.

משא"כ כשמברכים קודם הבדיקה מפני שמצווה עליה בשעה זו, שכוללים גם את הביעור שעושים בשעה ה', כיון שלמעשה בהגיע שעת איסורו יקיים מצוה למפרע בביעור שמקודם, ושייך לברך עליו.

ג. המדובר בפנים הוא, לשיטה שתשביתו מצווה מזמן איסורו דוקא, כנפסק בכ"מ, ראה סי' תלא סוס"א ורס"ב ובכ"מ. אבל לשיטה שתשביתו מצוה לכתחילה בחצי הראשון של היום, ראה לעיל עמ' קעו הע' 25, א"כ בפשטות כל הבוקר הוא זמן הציווי של הביעור.

(33) דלא כשו"ת נודע ביהודה או"ח מהדו"ק רס"י כא ריש עמ' מג, שכתב דאפילו לסוברים שהלאוים דב"י וב"י מתחילים כבר מחצות ע"פ, אבל לא גזרו הרחקה לאיסורים אלו בשעה ששית, מפני דשב ואל תעשה הוא. ולענין הרש"י יב ע"ב שמביא ממנו הנו"ב ראייה, ראה להלן עמ' קפג-קפד הע' 44.

(34) יש לעיין: כיון שלרא"ש מחוייב מדרבנן לבער קודם שעה ששית, א"כ מדוע לא יברך על ביעור זה (כשלא בירך על

הר"נ לומד מכאן פטור למי שנמצא רחוק מביתו בפסח ויש חמץ בביתו) עי"ש. ויש להביא מדרש חז"ל: "רבן שמעון בן גמליאל אומר והלא בכלל כל יראה, כל ימצא היה, מה ת"ל 'לא ימצא', את שמצוי לך את זקוק לבערו, את שאינו מצוי לך אי אתה זקוק לבערו. מיכן אתה אומר חמץ שנפלה עליו מפולת או שנפלה לתוך הבור או לתוך הדות או לתוך הפיטוס, אם יכולין כלבים וחזירין לחפש אחריו ולהוציאו אתה חייב וזקוק לבער אותו, ואם לאו אי אתה זקוק לבערו (מכילתא דרשב"י שמות יב, יט)²⁰⁶].

וכן הכוונה בדברי ת"ק: "הרי הוא כמבוער" - שדין החמץ מאליו כחמץ שקיימו בו חובת ביעור²⁰⁷ ולכן אינו עובר על שהייתו²⁰⁸ (ולא נלמד ש"הרי הוא כמבוער" מדבר על הדין בפועל גרידא, שאי"צ

היינו שיטת רש"י והר"נ שבחמץ תחת גל גבוה ג"ט אינו עובר מן התורה (ראה לעיל עמ' שנח בסופו).

ומפרש רבינו לדעתם, שכל המשנה מדברת בדין דאורייתא:

דברי רשב"ג: "כל שאין הכלב יכול לחפש אחריו" - הם סימן לגובה הגל שעל חמץ הנמצא תחתיו אינו עובר דאורייתא²⁰³.

[וטעם הדין: מדברי הר"נ נראה, שהוא כטעם שכתבה המכילתא במפולת סתם, ש"אינו יכול לבערו" (ראה לעיל בהקדמה)²⁰⁴. וקשה הרי בג"ט יכול לפנותו ולבערו (ראה פמ"ג א"א סקי"ז)²⁰⁵. אמנם משמעות דברי רבינו בסי' תלו ס"ו, שהטעם מפני שאינו מצוי אצלו (ולכן

207 רבינו כותב: "הרי הוא כמבוער מן העולם לגמרי", והנה בסי' תמה ס"א משמע, שגם בביעור מרשותו (והחמץ נשאר קיים) מקיים מצות ביעור, התבאר לעיל עמ' פד הע' 41. אמנם מדגיש כאן שהוא כמבוער "מן העולם לגמרי", כהקדמה למ"ש בהמשך שאפילו לאחר זמן איסורו יכול לבער באופן זה, והרי אז צריך ביעור מן העולם לגמרי דוקא, כמבואר בסי' תמה ס"ג.

208 להעיר: שיטת רש"י שבכל חמץ טמון שאינו רואהו עובר בבל ימצא ואינו עובר בבל יראה (וכן נוקט רבינו בהמשך הסעיף ובכ"מ), ראה בכ"ז לעיל עמ' רעג טור שני (ואילך), וא"כ החידוש בחמץ תחת הגל לדעתו הוא, שאינו עובר אפילו בבל ימצא. אבל רבינו אינו מקפיד וכותב בשיטה זו: "הרי הוא כמבוער מן העולם לגמרי ואינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא", וראה כיו"ב לעיל עמ' ערה הע' 77. וכ"ה ברש"י ב"מ מב ע"א: "[חמץ שנפלה עליו

203 וראה להלן עמ' שסז ד"ה אבל מדברי, אם דברי רשב"ג מתפרשים גם לענין הדין דרבנן, לשיטה זו.

204 וראה מדרש שכל טוב שמות עמ' 84.

205 ראה גם במ"ש להלן עמ' שסב הע' 211.

206 כ"ה במכילתא דרשב"י מהדו"ב תשט"ו עמ' 23 עפ"י כת"י המכילתא. [בתורה שלמה (תש"ו) פרשת בא פי"ב אות שצד העתיק מאמר זה ממכילתא דרשב"י מהדו"ק ע"פ מדרש הגדול, ושם הושמטו תיבות: "חמץ שנפלה עליו מפולת או"].

אמנם יש להעיר שרבינו נוקט בחמץ בבור (המוזכר במכדרשב"י), שעובר אפילו לשיטת רש"י ור"נ שבפנים, ראה לעיל עמ' רחצ הע' 112 וש"נ.

וראה שו"ת אבני נזר או"ח סי' שיז אות ח ואילך, ביאור אחר בטעם רש"י ור"נ.

שהגיע זמן הביעור ובכך הוא מבוער מן העולם, ולאחר הפסח יכול לפקח את הגל ולחזור ולזכות²¹⁰ בחמץ הטמון: היינו שכמו שכשנפל גל ג"ט וחמץ מוטמן תחתיו "הרי הוא [החמץ] כמבוער מן העולם לגמרי" מן התורה לשיטה זו (כנ"ל בקטע הקודם), כך מעשה הטמנה לכתחילה תחת גל ג"ט, ואפילו לאח"ז איסורו, מועיל כביעור. וכן הוא נחשב ביעור אפילו כשדעתו ליקח את החמץ לאחר הפסח ויעשה כן (עד"ז כותב להלן עמ' תרה ד"ה ומן - לענין מפליג מביתו, עי"ש)²¹¹.

להוציאו אפילו מדרבנן). וכ"מ הבנה זו ב"הרי הוא כמבוער", ברש"י ב"מ מב ע"א: "[חמץ שנפלה עליו מפולת] הרי הוא כמבוער", ואין צריך לבערו דאין כאן עוד בל יראה", ומשמע שמדובר (גם) על הדין דאורייתא. וכן במפרשים נוספים²⁰⁹. וכ"מ רבינו בכ"מ בשיטה זו (ראה לעיל קו"א סק"ד עמ' רצורצו, ולהלן סי' תלו בכ"מ, ועוד).

מן התורה יכול להפיל עליו גל לכתחילה (ט) ואפילו לכתחלה יכול להפיל עליו מפולת מן התורה אף לאחר

(210) בפשטות אין הכוונה שהבעה"ב צריך לעשות מעשה זכייה בחמץ לאחר הפסח, שהרי ע"ע החמץ היה רק "אינו מצוי אצלו" (כנ"ל עמ' שסא) ולא יצא מהבעלות שלו, אלא הכוונה שיכול לאחר הפסח ליהנות ממנו בפועל. אבל ברמב"ן ו ע"ב בסופו כתב בשיטה זו: "ומדבריהם צריך שיבטל בלבו גזירה שמא יפנה אותו ודעתו על החמץ" ויעבור עליו (ראה בהמשך בפנים), וצ"ע במ"ש "ודעתו על החמץ", והרי לפנ"כ הרמב"ן מבאר (ד ע"ב בסופו), שעל חמץ שלא ביטל ומצאו בפסח עובר אפילו אם אין דעתו עליו ואינו רוצה בקיומו, ורק על חמץ שביטלו הרי באם דעתו עליו בפסח ורוצה בקיומו נעשה שוב שלו ועובר. ואלא שהרמב"ן לומד בשיטה זו, שחמץ המבוער מפני שהוא תחת המפולת דינו כחמץ מבוטל, וצריך לזכות בו כדי שיהיה שוב שלו, ועיין.

(211) בשארית יהודה למהרי"ל מיאנוויטש אחי רבינו עמ' קסח מקשה מלשון הר"ג בשם המכילתא, שחמץ שנפלה עליו מפולת (ג"ט), אינו עובר עליו, כיון "שאינו יכול לבערו", וסגנון זה מורה שהדין הוא בדיעבד

מפולת] הרי הוא כמבוער, ואין צריך לבערו דאין כאן עוד בל יראה" (אבל יתכן שברש"י היה כתוב: ב"י, והכוונה לבל ימצא, והמעתיקים פתחו בטעות: בל יראה).

(209) ראה חי' הרמב"ן הובא לעיל עמ' שנט הע' 200 אות א, מ"א רסקי"י, פר"ח ס"ח ד"ה ומ"ש ואם.

וראה הגהות פורת יוסף לרש"י ב"מ שנגע בדברים, אבל הקשה מדוע הדגישו במשנה שה"ה כמבוער מאליו ולכן אינו עובר, והרי בין כך צריך לבטל כמבואר בגמ', ע"כ. אמנם י"ל למבואר להלן עמ' שסז (ד"ה אבל מדברי) בהבנה (א), שדברי ת"ק שאינו עובר - הם טעם גם לדין שאי"צ לבער אפילו מדרבנן, עי"ש. ועוד י"ל, שהמשנה מדגישה שהוא כמבוער כבר ע"י הגל, מפני הנפק"מ שאפילו לא ביטל אי"צ לפקח הגל, ראה להלן עמ' שסז בסופו ואילך ד"ה ואם לא, וכן נפק"מ בדינים דסי' תלו ס"ו וסמ"ו, עי"ש. ועוד י"ל, דהנה לרש"י ור"ג המשנה מדברת קודם תקנת הביטול, כמבואר בר"ג ריש המסכת ד"ה אלא, ומפנ"ז הוכרחו לפרש במשנה זו שהחמץ הוא כמבוער ע"י הגל.

לפנותו אחר הפסח (וכ"כ רבינו בדעתם להלן סי' תלו רסט"ו)²¹³.

ומדאורייתא אין חילוק בין קודם ל' לתוך ל' כמבואר בב"ח ומ"א סי' תל"ו [הב"ח (אות א בסופה) ומ"א סק"ב פסקו ביוצא מביתו (אפילו) קודם ל' יום לפסח ויש לו חמץ ידוע (ויבטלו), שצריך לבערו קודם שייצא (ועד"ז עושה ביתו אוצר קודם ל' יום, שצריך לבער חמץ ידוע דלא כשיטת רש"י ור"נ הנ"ל). והבנת רבינו (ס"ו וקו"א סק"ה"ד, וסט"ו) בטעמם, שכשיוצא מביתו (או עושה אוצר) צריך לבער מדאורייתא חמץ זה קודם שיצא כשאין כוונתו לבטל - אפילו יוצא קודם ל' יום (שמדאורייתא אין חילוק בין תוך ל' יום לקודם ל' יום), ועפ"ז חייבוהו רבנן לבער גם כשיבטל - אפילו יצא קודם ל' יום, ע"כ. ולמדנו מדבריהם ב' נק': א. האסור מה"ת תוך ל' יום, הוא אסור מה"ת גם קודם ל' יום. ב. עשיית אוצר (וכיו"ב) כזו שאינה מועלת מה"ת כביעור לעצמה (בלא ביטול), מדרבנן אין (לעשותה בידים ו) לסמוך עליה כביעור אפילו יבטל.

ומעתה הרי בהכרח צ"ל שלהבנת רש"י ור"נ המקילים למעשה קודם ל' יום (כנ"ל ד"ה וכ"מ), מותר מדאורייתא

ובקונטרס אחרון מביא שיטות פוסקים בזה:

(ט) ואפילו לכתחלה יכול להפיל עליו מפולת כו'. כן כתב הפר"ח סוף סי' תל"ח [דהתם] בדין חמץ שנפלה עליו מפולת] אפילו לכתחלה מצי להפיל עליו מפולת מן התורה ולבערו בכך" (ומדבר לשיטת רש"י ור"נ הנ"ל, עיי"ש בהמשך הפר"ח²¹², וכן מתיר בסתם גם לאח"ז איסורו)].

וכ"מ בהדיא בגמרא בההיא ד"עושה את ביתו אוצר" דקודם ל' יום מותר לכתחלה עיין שם ברש"י ור"ן [אמרו בגמ' ו ע"א: "העושה ביתו אוצר ויפנהו לאחר פסח], קודם שלשים יום אין זקוק לבער, תוך שלשים יום זקוק לבער". וביארו רש"י ור"נ (עמ' ו ד"ה העושה): "שהכניס שם תבואה ותחתיה חמץ" (ראה ב"ח סי' תלו אות א ד"ה ויש: "דבדאי חמץ מפרש לה"), ו"תוך שלשים יום זקוק לבער [לפני שיכניס], דלכתחילה לא זהו ביעורו", אבל: "קודם שלשים לא חלה חובת ביעור עליו, וכי מטי ההיא שעתא [זמן איסורו] לא מחוייב כדאמרן דהא נפלה עליו מפולת" ג"ט. ומשמע בדעתם שקודם ל' יום עושה לכתחילה אוצר או מפולת ג"ט, על חמץ ידוע, ודעתו

(212) הוזכר בדברי רבינו לעיל עמ' שיז ד"ה דאילו, וריש עמ' שיח.

(213) וראה חמד משה סי' תלו סק"ג, וצ"ע.

בלבד (כשנפל מאליו), ע"כ. אמנם נראה שלרבינו סגנון זה מוסב בעיקר על המוזכר שם בחמץ של גוי שהוא ברשות ישראל ולא כ"כ על חמץ שתחת האוצר, ראה לעיל עמ' שסא.

האלילים, וכשמחליף נהנה מע"ז, ע"כ (בש"ך מדובר באח מומר ורבינו נוקט באח גוי והם ב' אופנים שהאח ירצה את הע"ז), ומבואר שישראל מוריש ע"ז האסורה עליו בהנאה³⁴.

ואין לומר דכוונת הש"ך משום איסור רוצה בקיומו [בגמ' פ"ה דע"ז (סד ע"א) אמרו בישראל שיש לו לזה גוי, שאסור להמתין שהגוי ימכור ע"ז ויין נסך וישלם לו חובו, כיון שהישראל רוצה בקיומם של הע"ז והיי"נ. והקשו: "וכי רוצה בקיומו כהאי גוונא, מי אסיר, והתנן גר ועובד כוכבים שירשו את אביהם עובד כוכבים, גר יכול לומר לעובד כוכבים טול אתה עבודת כוכבים ואני מעות, טול אתה יין נסך ואני פירות". ותירצו לבסוף: "אלא א"ר פפא, ירושת הגר קאמרת, שאני ירושת הגר,

דאורייתא - היה הגוי מורישו את הע"ז (ואפילו שלבן היא אסורה בהנאה)³⁴, שהרי בש"ך לוי"ד סי' קמ"ו פסק כן גם במומר שמת והניח בן ישראל וגוי [בשו"ע ס"ד: "גר וגוי שירשו את אביהם גוי, יכול הגר לומר לגוי טול אתה אלילים ואני מעות. אבל משבאת האלילים לרשות הגר, אסור". ובש"ך סק"ה: "יכול הגר לומר כו', לפי שירושת הגר מדרבנן, וחכמים הקילו בגר [שלא יירש ע"ז מאליו אלא יוכל להחליפה עם אחיו הגוי (שחושב שהגר ירשה ולכן מסכים להחליפה) עבור דבר המותר], שלא יחזור לקלקולו, ש"ס. ולפ"ז דוקא גר, אבל מי שהמיר אביו ובנו עמו ומת אביו, אינו יכול לומר [הבן שלא המיר] לאחיו המומר טול אתה אלילים כו'" ואני מעות, כיון שמשעת מיתה ירש דאורייתא את

אמנם פשוט שכוונת הש"ך סי' קמה הנ"ל שמומר דינו כגוי לחומרא, שע"ז שלו נאסרת בהזמנה אפילו קודם שתיעבד. ואינו מדבר לענין קולא שיהיה ביטול לע"ז שלו. והרי הש"ך מצדיק את הגהת דרישה סי' קמה סק"ב, ושם מדבר על הטור "הבונה בית לע"ז כו' נאסר מיד ואם של ישראל אין לו ביטול", ומבאר הדרישה שמדובר בישראל מומר ולכן נאסר מיד בהזמנה (ע"כ), ויש ללמוד שגם אין לע"ז שלו ביטול, ודו"ק. ואף שהט"ז סי' קלט סק"א מדמה בין שני הדינים בע"ז של מומר, ולכן מוכיח מהדין שישראל מומר אינו מבטל ע"ז - שכיו"ב ע"ז שלו אינה נאסרת עד שתיעבד, כדן ע"ז דיישראל גמור. אבל הגהת דרישה והש"ך יחלקו בין ב' הדינים כיון שלדעתם בשניהם דין המומר לחומרא. וראה גם שו"ת אבני נזר יו"ד סי' קכד.

(34) הר"נ ע"ז פ"ג (עמ' מו סוד"ה ת"ר (אי) כתב סברא דומה, והובא באחרונים, שע"ז של גוי, כיון שהגוי יכול לבטלה, לכן יש לה דין ממון ויכול לזכות בה ישראל (ודינה מכאן ואילך כע"ז של ישראל), וכיו"ב יש זכיה בחמץ של גוי בפסח, מטעם שהוא מותר לגוי, ע"כ. וראה להלן עמ' תקנד (ואילך) ד"ה ואפילו והע' 77.

(35) בספר התמים (ווארשא תרצ"ו, עמ' 310) מקשה על דברי רבינו, שי"ל שדוקא במדובר בש"ך בישראל מומר הוא מוריש ע"ז, והטעם שהיה ביכולתו לבטלה ולכן יש לה דין ממון (ע"ד סברת הר"נ שבהע' הקודמת), ומביא בשם הש"ך יו"ד סי' קמה סק"ח ונקוה"כ רס"י קלט שישראל מומר דינו כגוי לענין ביטול ע"ז, אבל ישראל ראוי שמת והיה ברשותו איסורי הנאה - אינו מורישם, ע"כ.

יורש את אביו] דאורייתא, התירו לו [חכמים את האיסור דרבנן] להיות רוצה בקיומו של איסור כדי שלא יחזור לסורו. ומוכח כן מכך ש[בגמרא לא אמרו כן] [שירות הגר דרבנן] בפ"ה דע"ז [לענין איסור רוצה בקיומו (הובא לעיל): "שאני ירושת הגר, דאקילו בה רבנן, גזירה שמא יחזור לקולול"], אלא [רק] בקידושין דף י"ז ע"ב ומשום איסור חליפין [שרק שם אמרו שהיות שירות הגר דרבנן וחכמים לא תיקנו ירושה זו בע"ז, לכן אין כאן איסור של חליפי ע"ז, ע"כ. ומשמע שגם הש"ך מדבר לענין איסור חליפי ע"ז ולכן הזכיר שירות הגר דרבנן], ודו"ק³⁶.

(ואין לומר דשאני חמץ שמוזהר עליו לבערו [ולכן אין בו ירושה, ולא נלמד את דינו מע"ז שיש בה ירושה] (ומטעם זה חמץ שונה גם מקנין איסור של עבד

דאקילו בה רבנן, גזירה שמא יחזור לקולול", והתירו חלוקת הירושה באופן שרוצה בקיומם של הע"ז והיי"ג, ע"כ. ועפ"ז נאמר בכוונת הש"ך, שהא שכן המומר אינו יכול לומר לאחיו המומר טול אתה אלילים ואני מעות, הוא מהטעם שרוצה בקיום הע"ז (אבל באמת אינו יורש את הע"ז משעת מיתה ונהנה בחילופי ע"ז). ואין לומר כן]. חדא, דאיסור זה [של רוצה בקיום ע"ז] לא נזכר כלל בדבריו ולא בטוש"ע באותו סימן (רק הובא בטוש"ע יו"ד סי' קלב ס"ז לענין גבייה מבע"ח גוי, וכן כאן בסי' קמו בט"ז סק"ה). ותו, דלא הוה ליה למימר דירושת הגר דרבנן [בתחילת דברי הש"ך מזכיר שירות הגר דרבנן והקילו שיכול להחליף ע"ז במעות (הובא לעיל), אמנם לענין איסור רוצה בקיומה אי"צ להזכיר קולא זו] - דאפילו אם היה [הגר

ועוד, שהש"ך מסיים: "וכן מי שנשתתף עם עובד כוכבים בסחורה ובאתה אלילים לידו אינו יכול לומר [לגוי] טול אתה אלילים כו", והוא מברייטא הובאה בגמ' קידושין וע"ז שם. והנה בגמ' קידושין משמע שאסור דאורייתא מפני שזכה בע"ז ונהנה שמחליפה במעות, כ"כ המ"א סי' תקפו סוסק"ה (וכך י"ל להבנת רבינו כאן שהש"ך מדבר בדין דאורייתא בלבד). אמנם בגמ' ע"ז משמע שאסור מפני שרוצה בקיומה (דרבנן), וכ"כ הרמב"ם הל' מאכלות אסורות פי"ג הכ"ב. וראה גליין מהרש"א לש"ך, ועוד. וכ"מ בדברי רבינו בהמשך בהבנת הש"ך, ראה להלן עמ' תקלט הע' 54. ומבואר שהש"ך מדבר גם לענין איסור זה.

36) כותב "דאפילו אם היה [הגר יורש את אביו] דאורייתא, התירו לו [חכמים] להיות רוצה בקיומו של איסור כדי שלא יחזור לסורו". וצ"ע בדבריו, שמבואר בגמ' קידושין (כדלעיל בפנים), שבאם ירושת הגר דאורייתא היה אסור מדין חליפי ע"ז וא"כ בכל אופן ראוי לבאר כאן שירות הגר דרבנן ורק מפני מותר להחליף. ולכן י"ל שהש"ך מבאר שבירושת אב גוי אין את שני הטעמים לאסור: חליפי ע"ז, ורוצה בקיומה. וכך מתחיל באיסור חליפי ע"ז ולכן כותב שירות הגר דרבנן, וממשיך, שלענין שני האיסורים - חכמים הקילו בהם בגר כדי שלא יחזור לסורו. וממשיך עוד, שבירוש של אב מומר אסור להחליף - ואפשר ללמוד בכוונתו שזה אסור מהטעם השני.

מטיל לים", ומבואר, שאע"פ שע"ז חייבת בביעור - יש בה ירושה (כפי שהוכח לעיל)³⁷, ועוד, דמשמעות הגמרא ורש"י דלא תלי אלא באיסור הנאה [שהגמ' הזכירה ש"לבתר איסורא" החמץ אינו ברשותו, והיינו שתלוי באיסור הנאה, וכ"כ רש"י בפירוש (כנ"ל עמ' תקי-תקיא ד"ה גם ועי"ש הע' 30 אות א), ולכן אין לחדש שחובת ביעור חמץ מוציאה אותו מרשות בעה"ב, ואפילו יותר ממה שהאיסור הנאה מוציא את החמץ מרשותו (שמפני חובת הביעור דוקא אין בו ירושה)]³⁸.

שיש בו ירושה הובא לעיל עמ' תקט-תקי ד"ה ואף), [ד]הרי גם ע"ז מוזהר עליה לבערה כמו שכתבו הרמב"ם [הל' ע"ז פ"ז ה"א: "מצות עשה היא לאבד עבודה זרה ומשמשיה וכל הנעשה בשבילה, שנאמר 'אבד תאבדון את כל המקומות', ונאמר 'כי אם כה תעשו להם מזבחותיהם תתוצו' וגו'". ובפ"ח ה"ו: "כיצד מאבד כו' שוחק וזורה לרוח או שורף ומטיל לים המלח"] וטוש"ע [יו"ד] סי' קמ"ו [סי"ד: "מצוה על כל המוצא אלילים שיבערנה ויאבדנה, וכיצד מבערה שוחק וזורה לרוח או

ויש גם ל"ת על ביעורו, ועוד ש"הכל מצווים עליו לבערו" אפילו אינו שלהם (ב"ק צח ע"ב) - מפנ"ז אין לו דין ממון כלל ואין בו ירושה. ומוסיפים, שדוקא מפני חובת ביעורו אמרו, שהחמץ מצ"ע אינו ברשותו של אדם ולא היה צריך להתחייב ורק מפני שעשאו הכתוב כאילו ברשותו הוא מתחייב, ראה באופנים שונים: מקור חיים רס"י תלא דיני בדיקה וביטול אות ג ודבריו בשו"ת מהר"א עניזל סי' ב, בית מאיר סי' תלא ד"ה גם ובי"ד סוס"י רכא, שו"ת חת"ס או"ח סי' קפ ד"ה שבתי (ואילך), ועוד. וחלקם כתבו, שאפילו לסוברים שמותר בהנאה - החמץ אינו ברשותו מפני חובת הביעור. וצ"ע מהראיות הנ"ל.

ולענין מה שמביאים שהכל מצווים לבער חמץ אפילו אינו שלהם, נראה שלרבינו חובה זו היא מדין ערבות, ראה להלן עמ' תקב בהערה, וא"כ ישנו בכל איסורי הנאה שחייבים לבערם (משנה סוף תמורה. ועד"ז כתב המקו"ח בעצמו לפני"כ אות ב בסופה ד"ה היוצא).

(37 ראה בעניני ביעור ע"ז, בקו"א סי' תמה סק"ב, שו"ת רבינו דלהלן עמ' תקנד ד"ה ותדע, צמח צדק שו"ת אבה"ע ח"ב סי' קסג. (38 היינו דשיטת רבינו, שהטעם שחמץ אינו ברשותו של אדם הוא האיסור הנאה, וכמבואר בכ"מ, ראה בפירוט לעיל עמ' תקי-תקיא ד"ה גם והע' 30, וא"כ דין חמץ הוא ככל איסורי הנאה ואינו חמור מהם, ולכן יש עליו שם בעלים (ראה בהמשך הקו"א) ויש בו ירושה - ככל איסורי הנאה. וכן משמעות דעת הקצות החושן סי' תו סק"ב ואבני מילואים סי' כח סקנ"ו ד"ה ומשמע (ואילך), עי"ש.

ובשו"ת בית אפרים או"ח סי' מא מהדו"ח עמ' שטז-שז מביא, דבגמ' לב ע"א מבואר שחמץ בפסח לאו בר דמים, דוקא מפני האיסור הנאה, ואכן לר"י הגלילי שחמץ מותר בהנאה יש לחמץ דמים (ואפילו שחייבים לבערו), עי"ש. אבל כמה אחרונים כתבו, שאף שכל איסוה"נ שם בעלים עליהם וישנם בירושה - אמנם חמץ שמחוייב בביעורו בעשה בכל רגע

עובר עליו כלום כו', הרי נתיאש ממנו והפקירו, שהרי בודאי יטלנו הנכרי לעצמו כו' (אף אם כשהגיע הפסח עדיין לא מצאו הנכרי או שמצאו ולא נטלו עדיין, כיון שאם היה רוצה ליטלו היה נוטלו, בין שהיה נוטלו מחמת שהוא יודע שנתיאש ממנו הישראל והפקירו כו'), הרי אין לך הפקר גדול מזה: י"א שיאוש אינו כהפקר (וביטול) וביאוש אינו יוצא מרשותו עד שמגיע לרשות זוכה, ולפ"ז יש לדון כשהתיאש ממנו הישראל אבל הגוי עדיין לא מצאו, בטעם שהישראל אינו עובר והרי לא יצא מרשותו עדיין. ובכל אופן, נראה במקו"א שרבינו אינו מחלק כן (ראה לעיל עמ' תקמ"ט-תקנ' הע' 69 אות ג).

החמץ הוא הפקר מאליו

ולא גזרו חכמים אלא שמה שהאדם מפקיר החמץ בפיו ובלבד¹³⁴ זה אין מועיל כלום, אבל כשהחמץ הוא הפקר מאליו, כגון שהניחו ברשות הרבים או שהניחו ברשות המיוחדת לנכרי בענין שהוא מופקר מאליו לנכרי זה בעל הרשות, בהפקר גדול כזה לא גזרו חכמים: בפשטות אפילו חמץ שהניחו ברה"ר הוא יוצא מרשות בעה"ב, רק

לעצמו כשימצאו בגבולו (אף אם כשהגיע הפסח עדיין לא מצאו הנכרי או שמצאו ולא נטלו עדיין, כיון שאם היה רוצה ליטלו היה נוטלו כו'), הרי אין לך הפקר גדול מזה (וכ"כ להלן סכ"ב: נעשה חמצו של ישראל המונח שם הפקר מאליו לנכרי זה שבשירצה ליטלו יטלנו): כסתימת הפוסקים, שאם הגוי ייכנס לבית, הישראל אי"צ לבער את החמץ (ראה להלן עמ' תרסח טור שני ואילך), ולא הזכירו שהגוי צריך לראות את החמץ בזמן זה או ליטלו (ויש להוסיף, שהגוי לא זכה מאליו בחמץ, כיון שאין חצר לגוי ראה לעיל עמ' תרנח טור שני ואילך).

אבל כשהדבר ידוע שהנכרי יטלנו לעצמו כשימצאו בגבולו כו' (בין שהיה נוטלו מחמת שהוא יודע שנתיאש ממנו הישראל והפקירו, ובין שחיה נוטלו מחמת שהוא תקיף ואלם), הרי אין לך הפקר גדול מזה: כמבואר בפוסקים בסתם כשמשאיר חמץ בבית הגוי שאי"צ לבערו, ואפילו הגוי אינו יודע שהחמץ אסור על הישראל בפסח ולכן הפקירו, ומשמע כיון שהגוי יקחו בכל אופן מחמת שישנו בביתו והוא אלם¹³³.

ועל חמצו שנשאר בבית הנכרי, אינו

יקחהו לעצמו כשיגלהו (משא"כ הטמין אצל ישראל יתכן שיחזיר לו קודם זמן איסורו ואפילו לאחריו, ועוד שאת החמץ הנמצא ברשות ישראל חייבו לבער בכל אופן כמבואר בפנים).

(134) ראה מ"ש לעיל עמ' תרמא הע'

(133) וכן בס"י תמ"א מדבר רבינו במפקיד חמץ אצל גוי או אצל ישראל ועובר עליו מן התורה כו'. ובסוף הסעיף כותב "אבל מי שהטמין חמצו בחצירו של חבירו שלא מדעתו" כו' וחייב לבערו מדרבנן, ע"ש. ומשמע שהטמין אצל גוי שלא מדעתו אי"צ לבער כלל, והטעם כמ"ש כאן, שהגוי בודאי

הפקר, שאכן בהפקר צריך לפרש בפיו שמפקיר ואילו באבידה מדעת לא פירט כן, אמנם כשמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שמפקירו, הוי הפקר בלא שמפרט בפה (ולטור מחשבתו ניכרת בכל אופן שמשליך לרה"ר), ע"כ.

וי"ל עד"ז בכוונת רבינו שהוא הפקר מאליו, דהיינו שמחשבתו שמייאש ומפקיר ניכרת מתוך מעשיו ואז הוא "הפקר גדול" ומועיל גם לביעור דרבנן (אמנם כאן אי"צ לסברא זו כטעם שמועיל ההפקר במחשבה. כיון שבחמץ ביטול בלב מספיק תמיד שלא יעבור מדאורייתא סי' תלד רס"ז, ועוד שכתבו שמתייאש כאן מהחמץ, ויאוש הוא תמיד בלב בלבד עיין רמב"ן ד ע"ב ד"ה ונראין). אמנם קשה, דלהלן סכ"ב משמע (עמ' תרסט ד"ה וכל זה כו'), שהחמץ נעשה הפקר מאליו דוקא כשנכנס הגוי לבית (ע"כ), והרי דבר זה אינו ניכר במעשה הישראל, וצ"ע.

אבל כשהחמץ הוא הפקר מאליו, כגון שהניחו ברשות הרבים: פשטות הדברים, שכשהניח את החמץ ברשות הרבים ה"ה בסתם הפקר. והנה הרמב"ם כתב בהל' גזלה ואבדה פי"א הי"א, שהשליך כיסו ברה"ר, הרואה אסור ליטלו לעצמו ורק אינו חייב בהשבה. וכתב הטור חו"מ סי' רסא: "ואין נראה כן, דאבידה מדעת הוי הפקר". וכתב הכס"מ וב"י בהבנת הרמב"ם: "שבשביל שזה אינו חושש לפקח על נכסיו לא נאמר שהפקירם". ובשו"ע ס"ד פסק כהרמב"ם, והרמ"א פסק כהטור

מפני שהתייאש ממנו או הפקירו. כמבואר בב"מ כב ע"ב שיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, ומדובר גם בדבר שנפל ברה"ר (ראה תוס' שם כא ע"ב ד"ה ת"ש). וכ"כ בסי' תמה סוס"א: "וכן אם קודם שהגיע זמן הביעור הוציא החמץ מרשותו והפקירו והניחו במקום שהוא מופקר לכל כו', אין צריך לבערו כיון שאינו שלו שכבר הפקירו וגם מונח במקום" כו'. ובחלק חו"מ הל' מציאה ופקדון סט"ז בטעם שאבידה מדעת הוי הפקר (ראה בקטע הבא): "שכיון שהבעלים הניחוהו מדעת, אפילו לפי שעה, במקום שאינו משתמר כלל והלכו להם, בודאי יש בדעתם שאם יבא אחר ויטלנו יטלנו, והרי זה כמו יאוש והפקר".

וכיו"ב בחמץ שהשאיירו אצל הגוי, כמ"ש לעיל: "דכיון שיצא מבית הנכרי ועזב שם חמצו ולא נטלו עמו, הרי נתיאש ממנו והפקירו" כו', ובהמשך: "בין שהיה נוטלו מחמת שהוא יודע שנתיאש ממנו הישראל והפקירו". וכ"ז ע"פ הטור כאן: "ודאי מתיאש ממנו ואין לך הפקר גדול מזה", וכ"כ ש"פ כאן.

ועפ"ז צ"ע במ"ש שהחמץ באופנים אלו הוא, הפקר מאליו, והפקר כזה של חמץ, הוא חל אפילו מדרבנן (מעין זה בחדושי הגהות - על דף הטור - אות ב).

ואולי הכוונה, בהקדים מ"ש הפוסקים (ב"ח חו"מ סי' רעג אות ד, ש"ך שם סוס"י רסא) בדין שאבידה מדעת הוי

אפילו מדרבנן, שהרי היאוש שלאחמ"כ אינו ניכר מתוך מעשיו).

כשהחמץ הוא הפקר מאליו, כגון שהניחו ברשות הרבים או שהניחו ברשות המיוחדת לנכרי בענין שהוא מופקר מאליו לנכרי זה בעל הרשות, בהפקר גדול כזה לא גזרו חכמים אם הפקירו קודם שעה ששית בערב פסח עיין סי' תמ"ה:

באמת כתב שם ס"א: "וכן אם קודם שהגיע זמן הביעור הוציא החמץ מרשותו והפקירו והניחו במקום שהוא מופקר לכל, כגון בדרכים וברחובות שרשות לכל אדם לעבור שם וליטול החמץ, אפילו אם לא נטלו שום אדם והרי הוא מונח שם כל ימי הפסח ובעליו רואין אותו מונח שם, אין צריך לבערו. כיון שאינו שלו, שכבר הפקירו, וגם מונח במקום שאינו שלו, והתורה אמרה 'בכל גבולך' וגבול זה אינו שלו אלא הפקר לכל". ובס"ב: "אבל אם הפקירו והניחו במקום שאינו מופקר לכל, כגון שהניחו בחצר שהיא מיוחדת לאנשי החצר הדרים שם בלבד ואין שום אדם יכול לעבור שלא ברשותם, אע"פ שזמן התורה אינו עובר עליו בכל יראה ובל ימצא, שהרי כבר הפקירו ואינו שלו כשמגיע זמן הביעור, מכל מקום מדברי סופרים חייב לבערו, דכיון שאם לא היה מפקירו קודם שהגיע זמן הביעור היה

(ו"ש אומרים דאבידה מדעת הוי הפקר וכל הקודם זכה בה"). וכן הש"ך סק"ג פוסק כטור, וכ"כ רבינו חלק חו"מ הל' מציאה ופקדון הט"ז. אבל הט"ז וקצוה"ח נוטים לרמב"ם, עי"ש. ורבינו נקט לשיטתו.

ועוד י"ל באו"א, בהקדים מ"ש הפוסקים, שבאופן שמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שהפקירו או שאומדים דעתו שהפקירו, הוי הפקר גם לרמב"ם (ב"ח שם סי' רעג אות ד, פרישה סוס"י רסא). וי"ל שכיו"ב כשמניח חמץ ברה"ר סמוך לפסח, שאפילו לרמב"ם אומרים שבודאי הפקירו (ואי"ז דומה למשליך כיסו שאומרים שרק לא חש למעשיו)¹³⁵.

ועוד י"ל באו"א, ע"פ מ"ש הקצוה"ח סי' רסא, דמה שסובר הרמב"ם שכשהבעלים משליך את הכיס אי"ז מורה שמפקיר, הוא דוקא בדבר שיש בו סימן, אבל בדבר שאין בו סימן, הוא מתייחס לאחמ"כ כיון שלא יחזירוהו לו, וזוכה בו המוצאו (וראה גם נתיבות ותורה"כ לשם, ועוד). ולפ"ז במדובר כאן בסתם שמניח חמץ ברה"ר במקום גויים, דינו כדין דבר שאין בו סימן שהבעלים בודאי מתייחס כיון שלא יחזירוהו לו, ויצא מרשותו אפילו לשיטת הרמב"ם (אבל יש להעיר שהבנה זו אינה מתאימה לסברא בקטע הקודם שההפקר כאן ניכר מתוך מעשיו, ולכן הוא מועיל

שלא יעבור באיסור. וראה גם לעיל עמ' תקעת. ויש לחלק.

(135) אבל ראה קו"א סי' תמה סק"א, שאין סומכים בדין המדובר שם, על הסברא שבודאי מתכוון להפקיר חמצו בלב שלם כדי

המשכיר בית לחבירו קודם תחלת ליל י"ד: בשו"ע (ע"פ הר"ן): "המשכיר בית לחבירו לצורך ארבעה עשר וממנו ואילך וקנאו" כו'. והלבוש מבאר: "המשכיר בית לחבירו קודם י"ד לצורך י"ד וממנו ואילך וקנאו" כו'. אבל רבינו מקצר: "המשכיר בית לחבירו קודם תחלת ליל י"ד וקנאו" כו', ומאליו מובן שמשכיר לצורך י"ד ואילך כו'.

המשכיר בית לחבירו קודם תחלת ליל י"ד, (א) וקנאו השוכר כו': ובקונטרס אחרון: (א) וקנאו כו' [השוכר אבל לא קיבל מפתח קודם י"ד, על המשכיר לבדוק, ולהלן ס"ב-ג שדוקא כשקנאו השוכר (וקיבל מפתח) עליו לבדוק]. כך פסק הרב ב"י בש"ע [מפרט שעשה השוכר קנין ובכך מעמיד את שני הדינים - כשלא מסר מפתח והמשכיר בודק (ואע"פ שעשה השוכר קנין) וכשמסר מפתח והשוכר בודק (ודוקא כשגם עשה קנין)] וחזר בו ממה שכתב בכסף משנה² [פ"ב הי"ח: "ומ"מ פי' התוס' נראה עיקר" (וכ"כ פמ"ג מ"ז סק"א ד"ה והנה. דלא כא"ז סק"א שהקשה מהכס"מ על השו"ע)]. וגם רמ"א לא הגיה

הקודם: שיטת תוס' (שם ד"ה אס) שמדובר שלא עשה השוכר קנין עד תחילת י"ד, ואילו שיטת הר"ן (ריש עמ' ג) שמדובר בעשה קנין קודם תחילת י"ד (הובאו בב"י ריש הסי'). ובשו"ע סתם כהר"ן: "המשכיר כו' לצורך ארבעה עשר [היינו ב"ג] כו' וקנאו באחד מהדרכים ששכירות קרקע נקנה בו, אם עד שלא מסר המפתח חל ארבעה עשר על המשכיר לבדוק, ואם משמסר לו המפתח חל ארבעה עשר על השוכר לבדוק" כו', ובמ"א סק"א: "וקנאו. היינו בכסף ובשטר ובחזקה או בקנין סודר" (ראה שו"ע חו"מ סי' קצה ס"ט). והנו"כ מבארים שנפק"מ בדין הב' כשמסר מפתח קודם י"ד ועל השוכר לבדוק, ודעת תוס' שחייב אפילו לא עשה קנין, ואילו דעת הר"ן שכשלא עשה השוכר קנין קודם י"ד אפילו קיבל מפתח אין עליו חיוב בדיקה וכן פסק השו"ע. וי"א שנפק"מ גם במקרה הא' שעשה קנין קודם י"ד ורק לא קיבל מפתח, דלתוס' על השוכר לבדוק, ולכן גם פסק השו"ע הא' הוא דוקא ע"פ הר"ן. ורבינו פוסק בכל הנ"ל כשו"ע ומבאר טעמו בקו"א דלהלן¹.

(2) א. השו"ע חאו"ח נגמרה כתיבתו בשנת 'חשב"ה' (שט"ו): כ"כ המחבר סוף או"ח. ונדפס לראשונה ויניציא שנת שכ"ה (מובא באוצר החכמה: שלחן ערוך או"ח, ועי"ש בסרגל הספר עמ' 271 דברי המחבר הנ"ל). ואילו הכס"מ נדפס לראשונה לאחמ"כ בשנת של"ד.

(1) א. בשוה"ג לתיבות "קודם תחילת ליל י"ד", מציין לח"י סק"א ופר"ח רס"א, שכתבו שמדובר כאן אפילו עשה השוכר קנין קודם י"ד ואעפ"כ על המשכיר לבדוק. אכן זהו פשוט, רק החידוש שלהם הוא שגם תוס' סוברים כן.
ב. בצמח צדק שו"ת או"ח סי' מה אות א דיבר בשיטות שבפנים.

ואע"פ כן כל שמפתח ביד משכיר עליו מוטל לבדוק כו', כך פירשו ז"ל ונכון הוא", מובא בפוסקים כאן] (וראה גם בפר"ח ס"א. וראה בשעה"צ סק"א-ב דעות שאר ראשונים בזה).

ומה שכתב הח"י ר"ראוי להחמיר" כו' [הח"י סוסק"ב כתב במקרה שהשוכר קיבל מפתח ולא עשה קנין קודם י"ד: "ובלבד הביא שני הדעות, וכן נראה לי

עליו כלום משמע דהכי סבירא ליה³. וכן מצאתי בד"מ [אוצ"ל וכן משמע בד"מ, ראה בהערה⁴]. וגם הט"ז ומ"א לא חלקו על הש"ע משמע דהכי סבירא להו [הט"ז סק"א דן בארוכה בשיטת תוס' ומסיים שהשו"ע פסק כהר"נ. והמ"א סק"א מבאר את שיטת השו"ע והר"נ]. וכן כתב המגיד משנה בשם המפרשים [מ"מ פ"ב שם: "אלא הכא בשכירות שכבר נקנה בכסף או כו',

בתחילתו כללי הפוסקים סימן יג אות כח"ט. ב. להעיר שבמדובר כאן יש ג' הבנות אצל הב": בב"י הביא את ב' הדעות ולא הכריע, בכס"מ הכריע כתוס', ובשו"ע הכריע כהר"נ. אלא שאולי כבר בב"י מרמז שפוסק כמו הר"נ, כיון שהביא דעת הר"נ מקודם ואח"כ דעת התוס' (אפילו שבד"כ מביא בב"י את דעת התוס' מקודם, שהם רבים וקודמים בזמן), ראה לעיל עמ' תרכה הע' 99 לענין השו"ע. וראה להלן הע' 4.

(3) סגנון דומה כותב רבינו במהדו"ב להל' הטמנה (סוד"ה והנכון): "וזהו דעת רמ"א שלא הגיה כלום בשו"ע", וביו"ד סי' קפז סקל"ג: "כך כתבו בנקודות הכסף ובמנחת יעקב ממשמעות סתימת לשון הש"ע ורמ"א שלא הגיה עליו כלום".

(4) בדרכי משה הארוך מביא את ב' הדעות ואינו מכריע (וכן המ"א מדייק בד"מ לדעת הר"נ (ולא מדברי הד"מ עצמו). אבל ראה שו"ע השלם באה"ט סק"א מהבאה"ט הראשון וצ"ע), ובד"מ הקצר לא הובא ענין זה. ואולי צ"ל "וכן משמע בד"מ", ראה מ"ש לעיל עמ' תקלג הע' 48, והכוונה שהד"מ הביא, כמו הב"י, את דעת הר"נ מקודם, ומשמע שמסכים עם הב"י שהיא הדעה העיקרית, ראה לעיל הע' 2 אות ב.

ובדרך זו כתב הט"ז או"ח סי' ג סק"ו, דבשו"ע כתב כלשון הרמב"ם שבדפוסים, ולאחמ"כ בסוף ימיו כתב בכס"מ הל' ביהב"ח שיש להגיה את לשון הרמב"ם ע"פ ספרים מוגהים, ועפ"ז יש להגיה גם בשו"ע, ע"כ. וכן פסק רבינו שם סי"א כהגהת הט"ז. וראה ברכ"י יו"ד סוס"י שלג דוגמא נוספת.

אבל נוקט כאן שבשו"ע "חזר בו" ממ"ש (לפנ"כ) בכס"מ. ומתאים למ"ש יד מלאכי כללי הה"מ והכס"מ אות ז, שאמנם בכס"מ מזכיר פעמים רבות את ספרו בית יוסף המוקדם (נכתב עד שנת שי"ד: כ"כ ב"י סוף חו"מ, וגדפס בשנות ש"י-שי"ט), אבל גם בבית יוסף מזכיר כמ"פ את חיבורו על הרמב"ם, וכפה"נ חיבר מרן ספר כס"מ לפרקים, ע"כ. ובאמת הכס"מ כותב בסו"ס המדע שנשלם (פירוש ספר זה, כבר) בשנת ז'כרנו' (שנת רפ"ג), ראה בכ"ז רמב"ם מהד' פרנקל ריש ספר המדע עמ' 35. וכ"כ שם הגדולים מע' ספרים ערך בדק הבית: "דומנין דשו"ע מאוחר [לכס"מ ואכן בשו"ע כתב כנוסחא מוגהת] דומנין מוקדם [וכתב בו נוסחא שאינה מוגהת]. וכן כס"מ וב"י וכן כס"מ ובדק הבית. א"נ [י"ל דלעולם שו"ע מאוחר אלא] דומנין תקן [בשו"ע] מ"ש קודם [בכס"מ], דומנין לא הוה אדעתיה לגדול המלאכות דעסיק בהו" כו'. וראה גם שדי חמד אסיפת דינים

ס"ה), ומשמע שכשיודע שהמשכיר לא בדק צריך השוכר לבדוק, וכן אמרו המשכיר בית לחבירו ביום י"ד ונמצא שלא בדק וגם אינו רוצה לבדוק, שהמקח קיים ועל השוכר לבדוק (ראה להלן ס"ז)⁶.

ואפילו אם נאמר דכשאינן השוכר נכנס לדור בבית עד לאחר הפסח אין צריך לבדוק כשחל על המשכיר לבדוק ולא בדקו [מפני שאין חשש שיבוא השוכר לאכול את החמץ שבבית, אבל במקרה זה והשוכר קיבל מפתח קודם י"ד אפילו לא עשה קנין עד י"ד (או להיפך) יתחייב לבדוק לחוש לחומרא לדעת תוס']. [אמנם] מלבד שאין דבר זה מסתבר כלל מחמת כמה טעמים [רק שבאם המשכיר אינו בודק ומבער את החמץ מהבית, א"כ השוכר שמקבל מפתח ועושה קנין אפילו ב"ד חייב לבדוק ולבער (מחויב בשביל עצמו, שתיקנו בדיק"ח לכל בית בפסח

דראוי לחוש לחומרות שני הפירושים"], זה אינו, דלא שייך כאן חומרא כלל, דהא קולא [אוצ"ל: חומרא] לזה היא חומרא [אוצ"ל: קולא] לזה ומה ראית להחמיר על השוכר [לחוש לתוס'] יותר מעל המשכיר [שחייב לשיטת הר"נ והשו"ע]⁵.

ואם כוונת הח"י כשאין המשכיר בעיר [וגם לא בדק קודם שיצא], או שאינו רוצה לבדוק, [ולכן כשקיבל השוכר את המפתח קודם י"ד, אפילו לא עשה קנין, עליו לבדוק, לחוש לשיטת תוס']. בלאו הכי [אפילו לר"נ שהמשכיר חייב, אמנם כשאינו בודק (והשוכר עושה קנין בבית לצורך פסח, גם משהגיע י"ד)] על השוכר לבדוק, כמשמעות הגמרא [ד ע"א-ב] וכל הפוסקים וטושי"ע ס"ב וס"ג [אמרו שהשוכר בית מחבירו ב"ד ואינו יכול לשאול את המשכיר אם בדק, סומך על החזקה שבדק כמוטל עליו (ראה להלן

בדיקה אפילו קודם שעשה קנין (שבזה מדברים תוס'), ולכאן עפ"י מובן החידוש בפסק הח"י ע"פ תוס' דוקא שעל השוכר לבדוק. אמנם למעשה אין כ"כ נפק"מ מפסק הח"י, כיון שגם לדעתו חייב רק אם עתיד לעשות קנין לצורך פסח (כפשוט, ואל"כ הוא כנפקד למפתח בלבד שאי"צ לבדוק, ראה ח"י סוסק"ג), ולאחר שיעשה קנין יתחייב גם ללא חידוש התוס'. וראה ח"י רעק"א מהדו"ח בסוגיא, בענין אם לתוס' השוכר שקיבל מפתח ב"ג מתחייב, אפילו לפני שעושה קנין.

(7) ראה גם לעיל עמ' תקסד-תקסה ד"ה חייב, תקעב: "ובפרט שיש לקיים" כו', להלן

(5) במ"ב סוסק"ב משמע, שמפני החומרא כשתי השיטות, לכן מי שאינו בודק יעשה את הבודק לשלוחו, ויוצאים יד"ח לכו"ע, ע"כ. וא"כ אפשר לפרש כך בהבנת הח"י. אמנם י"ל בדעת רבינו, שהמחוייב אי"צ למנות את הבודק אלא כשבדק הוא נעשה מאלי ש"ל בשביל המחוייב, ראה לעיל עמ' תרנז ד"ה ואפילו וש"נ, וע"כ מקשה על הח"י שכשחוששים לדעת תוס' הכוונה בהכרח שהשוכר בודק ומקילים על המשכיר. וראה מ"ב סי' תלו סקכ"ח.

(6) להעיר שבדינים אלו מדובר לאחר שעשה השוכר קנין, אבל הח"י מדבר על חיוב